

Jaarverslag 2018

GRONINGEN SEAPORTS

Jaarverslag 2018 in het kort

Economische ontwikkeling en werkgelegenheid		
Aantal Klanten GSP totaal 151 Eemshaven: 47 Delfzijl: 92 Fivelpoort: 11 Groningen Railport: 1	Werkgelegenheid direct (2017) 7.092 personen (2016: 6.991) Bron: Havenmonitor 2017	Werkgelegenheid indirect (2017) 7.334 personen (2016: 7.138) Bron: Havenmonitor 2017
Terreinuitgifte in erfpacht 24,37 ha (2017: 0 ha)	Terreinuitgifte verkoop 9,53 ha (2017: 13,38 ha)	Toegevoegde waarde (2017) € 1,9 mln. (2016: € 1,9 mln.) Bron: Havenmonitor 2017
Utiliteiten (kabels en leidingen) in eigendom, beheer en onderhoud 382 km	Groei regionale werkgelegenheid 2,1% in 2017 t.o.v. 2016 (11,9% in 2016 t.o.v. 2015) Bron: Havenmonitor 2017	
Duurzaamheid		
CO2 footprint Groningen Seaports organisatie 2016: 375 ton CO2 Waarvan 100 ton CO2 gecompenseerd	CO2 uitstoot 2017 totaal 13,2 Mton CO2 in beheergebied Groningen Seaports (2016: 13,1 Mton CO2)	Opgesteld vermogen duurzame energie (wind en zon) in de havens 468 MW (incl. Delfzijl Zuid en Geefsweer)
Sedimentmanagement 265 kiloton slib nuttig toegepast (2017: 2 kiloton)	Walstroomgebruik 1.114 MWh (2017: 968 MWh)	Scheepsafval (cijfers 2017) 85.841 m3 ingezameld, opgeslagen en verwerkt van 987 afgevendende schepen in 2017 (2016: 17.201 m3)
Scheepvaart		
Zeeschepen Aantal 7.491 + 18,7% t.o.v. 2017 (2017: 6.310)	Binnenvaart Aantal 4.987 + 8,7% t.o.v. 2017 (2017: 4.588)	Overslag 13,75 mln. ton 10,3% groei t.o.v. 2017 (2017: 12,46 mln. ton, + 6,5% ten opzichte van 2016)
Incidentmeldingen scheepvaart 5 (2017: 4)	Ligplaatsen openbare kadelengete 7.320 m	Haveninkomsten 13 % daling t.o.v. 2017 (2017: 14,3 % groei t.o.v. 2016)
Gebaggerde hoeveelheden Delfzijl: 1,7 mln. m3 Eemshaven: 1,5 mln. m3 (2017: Delfzijl: 1,7 mln. m3 Eemshaven: 1,4 mln. m3)		
Organisatie		
88 medewerkers (84,2 Fte) (2017: 86 medewerkers, 81,1 Fte)	Gemiddelde leeftijd 48,5 jaar (2017: 49 jaar)	Ziekteverzuim 4,6% (2017: 2,75%)
Medewerkerstevredenheid Betrokkenheid 7,9 Bevlogenheid 8,1 (uitgevoerd in 2017)	Diversiteit Aandeel vrouwen is 30% (2017: 29%) Aandeel vrouwen in seniorfuncties 22%	Mobiliteit Uit dienst: 4 personen In dienst: 6 personen
Contracttype Aandeel contract voor onbepaalde tijd 98% (2017: 98%)		

Tijdelijk contract 2 personen 1,67 Fte (2017: 3 Fte) Externe inhuur 5 personen 4,7 Fte (2017: 11,6 Fte) Beroepsbegeleidende leerweg 2 personen, 1,6 Fte (2017: 1,6 Fte) Stagiaires 15 studenten		
Financieel		
Resultaat voor belastingen € 2.010.000 (2017: € 11.078.000)	Investerings € 35.131.000 (2017: € 18.622.000)	Opbrengst € 44.502.000 (2017: € 48.703.000)

Inhoudsopgave

Voorwoord directie	6
Deel 1: JAARVERSLAG	8
1 Economische ontwikkeling en werkgelegenheid	9
2 Duurzaamheid	17
3 Nautisch beheer	20
4 Ontwikkeling organisatie	22
5 Financiën	25
Verslag van de Raad van Commissarissen Groningen Seaports nv 2018	31
Deel 2: JAARREKENING	37
A. Balans	37
B. Winst-en-verliesrekening	37
C. Overzicht van het totaalresultaat 2018	39
D. Kasstroomoverzicht	40
E. Grondslagen voor de waardering van activa en passiva	41
F. Toelichting op de balans	50
G. Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen	59
H. Toelichting op de winst-en-verliesrekening	63
I. Gebeurtenissen na balansdatum	70
J. Ondertekening van de jaarrekening	71
Deel 3: OVERIGE GEGEVENS	72
A. Statutaire winstbestemmingsregeling	73
B. Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	74

Voorwoord directie

Groningen Seaports kijkt onder het welbekende Groningse motto 'het kon minder' met een positief gevoel terug op het jaar 2018. De jaarcijfers laten wederom een succesvol jaar zien. Met een recordoverslag in de havens van 13,7 miljoen ton werd er een forse stijging gerealiseerd en de hoeveelheid uitgegeven m2 terrein kwam uit op bijna 34 hectare. De winst voor belastingen van € 2 miljoen lag lager dan in 2017 (€ 11 mln.), met name door lagere opbrengsten uit grondverkoop en hogere kosten als gevolg van grondaankopen. De werkgelegenheid steeg met ruim 2%, waarbij ook de verwachtingen voor 2019 gunstig zijn vanwege de vele grote bouwprojecten die op stapel staan. Naast deze positieve ontwikkelingen zien we drie belangrijke uitdagingen: CO2 reductie en daarmee samenhangend een grotere beschikbaarheid van hernieuwbare elektriciteit, voldoende en goed opgeleid personeel om bedrijven te laten groeien en voldoende ontwikkelruimte voor nieuwe bedrijven.

Ook in 2018 hebben we weer een aantal nieuwe bedrijven mogen verwelkomen. Zo hebben 6 nieuwe bedrijven zich gevestigd en hebben een tiental bestaande bedrijven uitgebreid. Daarnaast zijn we erg blij met de komst van de nieuwe sleepdienst, een prima ontwikkeling voor de scheepvaart. Ook zijn we zeer verheugd met de totstandkoming van de helikopterhaven waar we jarenlang hard aan gewerkt hebben. Een prachtige mijlpaal en een versterking van de positie van de Eemshaven als offshore wind haven. Wat we minstens zo belangrijk vinden, is dat het eveneens voor de wind gaat met het bestaande bedrijfsleven in Delfzijl en de Eemshaven. Diverse bedrijven zorgden voor een nieuwe impuls in hun activiteiten en kozen voor een uitbreiding of extra investering.

Andere positieve ontwikkelingen die in 2018 plaatsvonden, waren de nieuw aangelegde biostoomleiding tussen een energiecentrale en het chemiepark in Delfzijl, de waterstofinfrastructuur waar we zelfs de Enlightenmentz Prijs voor wonnen, het eerste cruiseschip op LNG, de Aida Nova die in de Eemshaven werd afgebouwd, en het doortrekken van de personenspoorlijn naar AG EMS. Deze spoorlijn en het bijbehorende station Eemshaven werden in juni officieel geopend door koning Willem Alexander. Tenslotte zijn we erg trots op het feit dat we als enige haven ter wereld voor de zesde achtereenvolgende keer het Ecoportscertificaat mochten ontvangen!

Naast de positieve ontwikkelingen die ook de media uitgebreid hebben gehaald, zijn er ook berichten in de media verschenen over grondtransacties in Eemshaven Zuidoost. Directie en de Raad van Commissarissen hebben door een extern bureau een onderzoek laten uitvoeren naar de handelwijze van de organisatie, dan wel naar de aanwezigheid van onoorbaar handelen door de voormalig directeur. Uit dit onderzoek is niet gebleken dat er onoorbaar is gehandeld door de organisatie dan wel door de voormalig directeur bij deze grondtransacties.

Na een aantal zware jaren trekt de economie nu in volle kracht aan. Dat is ook terug te zien in alle groene groei initiatieven die momenteel het daglicht zien. Bedrijven investeren weer volop en hebben vergaande plannen om processen te innoveren en te vergroenen. Maar we zijn er nog niet. Om onze havens verder te vergroenen en de ambitieuze doelstelling te kunnen halen van 95% CO2 reductie in 2050 ten opzichte van 1990, moeten we hard aan de slag. Vanwege de verwachte grote vraag naar duurzame elektriciteit is het noodzakelijk dat deze in grote hoeveelheden beschikbaar komt. Versnelde ontwikkeling van 4-6 GW wind op zee boven de Wadden met aanlanding in de Eemshaven is nodig om de elektrificatie van de chemie en de ontwikkeling van de groene waterstofeconomie in de Eemdelta mogelijk te maken. Hoewel veel maatregelen welkom zijn om de CO2 reductie te stimuleren, maken we ons wel zorgen over de effecten van een mogelijke CO2 heffing op de aantrekkelijkheid en het vestigingsklimaat in de Eemdelta en Nederland. Mede in samenwerking met de Industrietafel Noord-Nederland liggen er ambitieuze plannen klaar om in 2030 een CO2 reductie van 49% te kunnen realiseren, mits aan essentiële randvoorwaarden kan worden voldaan. De Industrietafel Noord Nederland heeft deze geïnventariseerd en aangeboden aan de landelijke klimaat Tafel. Een CO2 heffing moet het enthousiasme van de industrie niet in de kiem smoren.

Nu de economie op volle toeren draait, begint er ook druk te komen op ruimtegebruik in en rond de havens en wachten bedrijven steeds vaker langer op een vergunning. Een zorg is of de beschikbaarheid van ruimte en vergunningverlening gelijke tred kunnen houden met de economische ontwikkeling.

Het wordt belangrijker om te zoeken naar combinatiemogelijkheden van verschillende functies. De combinatie van windturbines en industrie levert hierbij steeds vaker een ruimtelijke uitdaging op. De ontwikkeling van Eemshaven Zuidoost voor de vestiging van datacenters heeft een enorme vlucht genomen. Waar we bij de opstelling van de Havenvisie in 2012 er nog van uit gingen dat we voldoende ruimte hadden in Zuidoost om deze markt tot 2030 te kunnen bedienen, moeten we nu erkennen dat het gehele gebied (in optie) is uitgegeven. We moeten ons daarom de komende jaren oriënteren op alternatieve locaties voor datacentra. Nieuwe bedrijven kijken bij de huidige krapte op de arbeidsmarkt in hun zoektocht naar een vestigingslocatie nu ook nadrukkelijk naar de beschikbaarheid van voldoende, en juist opgeleid personeel. Zonder hen kan een fabriek niet draaien. Op dit moment is het de grootste uitdaging om vraag en aanbod beter op elkaar af te stemmen en ervoor te zorgen dat ook de mensen met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt aan het werk kunnen én om ervoor te zorgen dat er voldoende mensen juist opgeleid zijn om de energietransitie te kunnen vormgeven. Er is wat ons betreft meer actie nodig om de ontwikkeling van het arbeidsaanbod in de regio te verbeteren.

In 2018 is de aangekondigde uitbreiding van de directie gerealiseerd met de invulling van de positie van de CFO door Harold Sanders. Verder bedanken we alle medewerkers van Groningen Seaports voor hun betrokkenheid en inzet om alle ontwikkelingen in de havens mogelijk te maken. Ook een dankwoord voor de Raad van Commissarissen is hier op zijn plek voor het gestelde vertrouwen. We verwachten de stijgende én succesvolle lijn te kunnen doorzetten met aandacht voor een operationeel financieel resultaat, groei van werkgelegenheid, klimaat, veilige scheepvaart en voldoende geschoold personeel.

We kijken ernaar uit om in 2019 vol energie verder te gaan met de ingezette koers.

Cas König

Harold Sanders

CEO

CFO

Deel 1: JAARVERSLAG

Scope van het jaarverslag (leeswijzer)

Groningen Seaports voert het beheer over de twee zeehavens Eemshaven en Delfzijl en de aangrenzende industriegebieden in de provincie Groningen. Tevens omvat het beheersgebied van Groningen Seaports de twee binnenhavens, de Farmsumerhaven en de Oosterhornhaven. Verder voert Groningen Seaports het strategisch management en beheer over het Bedrijvenpark Fivelpoort en de railterminal Groningen Railport in Veendam. Het beheersgebied grenst voor een belangrijk deel aan het werelderfgoed Waddenzee en het Eems-Dollard estuarium. De unieke ligging van het gebied, de leefomgeving en het economisch belang ervan voor de regio Noordoost-Groningen, geeft Groningen Seaports een bijzondere verantwoordelijkheid.

De missie van Groningen Seaports luidt dan ook:

Groningen Seaports stimuleert op verantwoorde en duurzame wijze de economische activiteiten - en dus de werkgelegenheid - in de direct onder haar beheer dan wel regie vallende havens, bedrijventerreinen en andere logistieke knooppunten.

De missie is uitgewerkt in de aandeelhouderstrategie en de Havenvisie 2030. In het jaarlijkse bedrijfsplan zijn de activiteiten opgenomen om de missie en visie te realiseren.

Dit jaarverslag laat zien wat Groningen Seaports in 2018 heeft gerealiseerd. Het gaat in op de vijf hoofdthema's die de basis vormen van het bedrijfsplan: Economische ontwikkeling en werkgelegenheid, Nautisch beheer, Duurzaamheid, Financieel Rendement en Ontwikkeling organisatie.

Het jaarverslag 2018 is uitgebreider dan dat van voorgaande jaren omdat er na de tweede voortgangsrapportage van de Havenvisie 2030 is geconcludeerd dat, gelet op de snelheid van de ontwikkelingen en het gegeven dat het bedrijfsplan de uitwerking van de aandeelhoudersstrategie én de Havenvisie is, het jaarverslag een logische rapportage moet zijn van de voortgang. Daarom zijn nu ook kerncijfers opgenomen. Voor de meeste ontwikkelingen zijn de kerncijfers 2018 bekend. Een deel van de cijfers komt pas in de loop van 2019 beschikbaar. Daarom zijn er ook cijfers over 2017 gebruikt.

De opzet van het jaarverslag 2018 is als volgt:

- Bestuursverslag Groningen Seaports inclusief het voorwoord van de directie, de hoofdstukken Economische Ontwikkeling en Werkgelegenheid, Duurzaamheid, Nautisch Beheer, Financiën en Organisatie.
- Verslag van de Raad van Commissarissen
- Jaarrekening.

1 Economische ontwikkeling en werkgelegenheid

Kerncijfers

Economische ontwikkeling en werkgelegenheid		
Aantal Klanten GSP totaal 151 Eemshaven: 47 Delfzijl: 92 Fivelpoort: 11 Groningen Railport: 1	Werkgelegenheid direct (2017) 7.092 personen (2016: 6.991) Bron: Havenmonitor 2017	Werkgelegenheid indirect (2017) 7.334 personen (2016: 7.138) Bron: Havenmonitor 2017
Terreinuitgifte in erfpacht 24,37 ha (2017: 0 ha)	Terreinuitgifte verkoop 9,53 ha (2017: 13,38 ha)	Toegevoegde waarde (2017) € 1,9 mln. (2016: 1,9 mln.) Bron: Havenmonitor 2017
Utiliteiten (kabels en leidingen) in eigendom, beheer en onderhoud 382 km	Groei regionale werkgelegenheid 2,1% in 2017 t.o.v. 2016 (11,9% in 2016 t.o.v. 2015) Bron: Havenmonitor 2017	

Groningen Seaports richt zich op de sectoren chemie, energie (data en offshore wind) en op de circulaire economie. Bedrijven in deze segmenten maken steeds meer gebruik van hernieuwbare energie en hernieuwbare grondstoffen. Groningen Seaports wil bedrijven optimaal faciliteren om duurzaam te ondernemen door vooraf te investeren in haven- en infrastructurele voorzieningen. Groningen Seaports ambieert een leidende positie in het scheppen van duurzame faciliteiten om havens en bedrijven te laten groeien en werkgelegenheid te bieden in de regio. Samen met overheden, economische en maatschappelijke partners scheidt het havenbedrijf randvoorwaarden en zorgt voor groeiruinimte.

Groei van (in)directe regionale werkgelegenheid

Uitgifte terreinen en investeringen

In 2018 is er in totaal 33,9 hectare terrein uitgegeven waarvan ongeveer een derde is verkocht en de rest in erfpacht is uitgegeven. Er hebben zich zes nieuwe bedrijven gevestigd die in totaal ruim 29 hectare hebben afgenomen. De overige uitgiftes hebben betrekking op uitbreiding van bestaande bedrijven (6). Verder zijn er met vier bedrijven (3 nieuwe en 1 bestaande) contracten gesloten voor de huur van terrein.

Met deze uitgiftes ontstaat naar verwachting voor 70 à 80 mensen structurele directe werkgelegenheid. Er wordt voor tientallen miljoenen euro's geïnvesteerd door de bedrijven.

Om de bedrijven zo goed mogelijk te faciliteren heeft Groningen Seaports in 2018 voor ruim € 6,4 miljoen geïnvesteerd in het bouwrijp maken van terrein en in de aanleg van diverse typen infrastructuur, zoals wegen, verlichting en leidingnetwerken (glasvezel, stoom en waterstof). Ultimo 2018 is de netto voorraad grond in Delfzijl en in Eemshaven in totaal 692 ha.

Groei van de werkgelegenheid

Voor de werkgelegenheidscijfers, het aantal bedrijven en de toegevoegde waarde wordt de havenmonitor 2017 van de Erasmus Universiteit gebruikt als bron. Alle Nederlandse zeehavens vallen onder deze monitor. De havenmonitor over 2018 is nog niet beschikbaar. Over 2017 is de directe en indirecte werkgelegenheid samen met ruim 2% gegroeid, naar 14.426 personen. De toegevoegde waarde is stabiel gebleven op € 1,9 miljoen. Groningen Seaports heeft 151 klanten, waarvan enkele meerdere vestigingen hebben in zowel Eemshaven als Delfzijl. Het totaal aantal bedrijven in de havens is groter. Sommige klanten huisvesten meerdere bedrijven op eigen terrein. Deze bedrijven zijn geen klant van Groningen Seaports.

Voldoende en kwalitatief hoogwaardige industriegebieden

Genoeg ontwikkelruimte voor datacenters

Cruciaal voor groei is dat er fysieke ruimte en milieuruimte is. In 2018 zijn twee belangrijke stappen gezet voor de verdere ontwikkeling hiervan:

1. Het bestemmingsplan Eemshaven Zuidoost is na een jarenlange procedure onherroepelijk verklaard.
2. Groningen Seaports heeft 45 ha grond in Eemshaven Zuidoost kunnen aankopen waarmee de mogelijkheid voor uitbreiding van bestaande en vestiging van nieuwe datacenters is veiliggesteld.

Bereikbaarheid havens en industrie

N33

Verbetering van de bereikbaarheid is een randvoorwaarde voor groei van activiteiten en de doorvoer van ladingstromen. De verdubbeling van de N33 tot aan Appingedam zal de komende jaren worden gerealiseerd, waarbij een goede aansluiting met bedrijventerrein Fivelpoort gegarandeerd blijft. Daarnaast is deze weg ontworpen als meest duurzame weg van Nederland. Groningen Seaports heeft geparticipeerd in de werkgroep voor de verdubbeling.

Heliport

In 2013 heeft het toenmalige dagelijks bestuur ingestemd met de investering voor de aanleg van een heliport in de Eemshaven om de aanleg- en onderhoudswerkzaamheden aan windmolenparken op zee goed te kunnen faciliteren. In 2018 is de aanleg van de heliport aanbesteed en nagenoeg afgerond en is er een contract gesloten met een partij die de exploitatie vanaf 2019 ter hand gaat nemen. De heliport wordt in 2019 opgeleverd.

Personentrein Eemshaven

Eind maart 2018 is de langverwachte personenspoorlijn naar de Eemshaven in gebruik genomen en eind juni is dit spoor samen met het station Eemshaven officieel geopend door koning Willem Alexander. De spoorlijn is een succes gebleken, want het aantal reizigers is boven verwachting hoog. Dit geldt niet alleen voor mensen die van Groningen via de Eemshaven naar het Duitse eiland Borkum gaan, maar ook voor dagjesmensen die van Borkum naar de stad Groningen reizen. In 2018 zijn 20.000 passagiers met de trein naar de Eemshaven gekomen, waarvan het overgrote deel doorreisde naar Borkum.

Veerdienst Borkum

In 2018 heeft de veerdienst naar Borkum 436.196 passagiers vervoerd. Dit is een stijging van ruim 50.499 (13%) personen ten opzichte van 2017.

Groot onderhoud

In 2018 zijn de volgende groot onderhoudsprojecten afgerond:

- Groot onderhoud aan de Schermdijk in Delfzijl
- Vervanging installaties/betonwerk aan de Heemkesbrug in Delfzijl en aan de remmingswerken bij deze brug. Dit was een samenwerkingsproject met de provincie Groningen
- Toetsing van de aardbevingsbestendigheid van de zeedijken in de Eemshaven als voorbereiding op de hoogwatertoetsing van de dijken in de Eemshaven in 2019.

Groei van sectoren chemie, energie, data en circulaire economie

Groei van bedrijven

Data

Het datacluster in de Eemshaven heeft door de snelle ontwikkeling van de ICT een belangrijke knooppuntfunctie voor dataopslag en internationaal dataverkeer. De uitbreiding van Google is eind 2018 gestart. Daarnaast is de COBRA kabel afgelopen jaar vanuit Denemarken aangeland en is de Eemshaven nu langs twee routes ontsloten met nieuwe glasvezel over land. Uniek aan de COBRA kabel is dat er naast elektriciteit een glasvezelverbinding over de zeebodem is mee gelegd.

Energie

Offshore wind

De offshore wind sector floreerde het afgelopen jaar in de Eemshaven. De Eemshaven was in 2018 bij de aanleg van maar liefst 5 windparken op zee betrokken. Met de totstandkoming van de heliport en de vestiging van een logistiek bedrijf wordt de positie als offshore wind haven verder versterkt. Het bedrijf heeft haar core business in het faciliteren van de bouw van windparken op zee en doet de logistieke afhandeling hiervan vanuit de Eemshaven.

Biomassa

RWE heeft aangekondigd dat vanaf 2019 een deel (15%) van de kolen zullen worden vervangen door biomassa en heeft hiervoor in 2018 reeds voorbereidingen getroffen. Groningen Seaports heeft de bouw van de biomassakade gefaciliteerd.

Zonneparken

Vanaf januari 2017 is de inrichting van een 30MW groot zonnepark op een deel van de braakliggende terreinen op industriegebied Oosterhorn in Delfzijl gerealiseerd. Het doel van Groningen Seaports hierbij is om een bijdrage te leveren aan de productie van meer groene energie in de regio. Dit als onderdeel van de energietransitie, maar ook om te voldoen aan de behoefte van klanten, die steeds meer gebruik willen maken van groene energie in hun productieprocessen.

In 2018 is verder gewerkt aan de ontwikkeling van zonneparken, onder andere op de Kwelderdijk in de Eemshaven. Het zonnepark op depot Geefswear is het tweede grote zonnepark (8 ha) dat in Delfzijl is ontwikkeld. In 2018 is dit zonnepark nagenoeg gereedgekomen. De opgewekte groene stroom met zgn. Garantie van Oorsprong Certificaten (GvO's) komt beschikbaar voor (potentiële) klanten van Groningen Seaports.

Chemie

In 2018 is er door de chemische bedrijven in Delfzijl veel geïnvesteerd. Een aantal bedrijven heeft haar productiecapaciteit uitgebreid. De meeste bedrijven spelen actief in op vergroening en verduurzaming van de chemie. Een belangrijke rol hierbij speelt de opdracht van de rijksoverheid om de inzet van het Gronings gas af te bouwen en de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen en grondstoffen terug te dringen. De chemische bedrijven hebben dan ook actief deelgenomen aan de Industrietafel Noord-Nederland (INN) om een gezamenlijk plan te ontwikkelen voor het verminderen van de CO2 uitstoot. Als mogelijke oplossing voor de CO2 reductie wordt actief ingezet op de productie van waterstof uit duurzame energie en eveneens wordt er gekeken naar de inzet van biogene grondstoffen. Daarnaast is gestart met de aanleg van de derde stoomleiding vanuit de afvalverbrandingsinstallatie van EEW waardoor veel gas kan worden bespaard en het chemiecluster verder wordt versterkt.

De werkgroep, die onder leiding van de commissie Willems in 2014 een actieplan voor versterking van het chemiecluster heeft opgesteld, heeft tijdens een reünie teruggekeken op de resultaten van de afgelopen vier jaar. Geconcludeerd is dat de destijds opgezette visie en agenda de juiste is geweest en dat het chemiecluster Chemport Europe inmiddels goed op de kaart is gezet.

In 2018 is een bio raffinage demofabriek (Dawn Technology) in gebruik genomen. Dit Nederlandse biotech bedrijf ontving hiervoor van de provincie Groningen een RIG subsidie van € 1,8 miljoen. Ook een ander biotech bedrijf besloot haar opschaling binnen het chemiecluster Delfzijl te gaan doen. Ook heeft een bedrijf zich gevestigd op de locatie van het voormalige Ensartech terrein. Daarnaast heeft een aantal bestaande bedrijven geïnvesteerd in uitbreiding van de productiecapaciteit.

Recycling/metaal

Een nieuw recyclingbedrijf heeft in 2018 de financiering en alle benodigde vergunningen verkregen en zal in maart 2019 beginnen met de bouw van hun nieuwe fabriek in Delfzijl. Middels een nieuwe recyclingtechnologie kan het bedrijf verontreinigd staal recyclen en opwerken tot een kwalitatief goed staalproduct.

In 2018 heeft het aluminiumbedrijf (voorheen Aldel) na het faillissement in 2017 flink geïnvesteerd in vervanging van de ovens en is nagenoeg weer vol in bedrijf, wat ook blijkt uit de vele vacatures die worden aangeboden.

Demo's en start-ups

Met name in de chemie wordt hard gewerkt aan grote innovaties om de vergroening van de chemie de komende decennia te realiseren. Om demofabrieken en start-ups te kunnen faciliteren, heeft Groningen Seaports samen met het bedrijfsleven middels een Letter of Intent de voorbereidingen getroffen voor de totstandkoming van een Chemport Industry Campus.

Onderzoek en innovatie

Chemport Europe

Onder de titel 'Chemport Europe, changing the nature of Chemistry' heeft Groningen Seaports samen met de provincies Groningen en Drenthe, het chemiecluster in Emmen en de kennisinstellingen Hanzehogeschool en Rijksuniversiteit Groningen verdere stappen gezet richting vergroening van de chemie in Noord-Nederland.

Vrijwel alle inzet op onderzoek en innovatie was in 2018 gericht op de energietransitie en CO2 reductie. De opgave is veelomvattend, kennisintensief en vraagt om samenwerking tussen vele partijen.

Groningen Seaports heeft geparticipeerd in diverse werkgroepen en studies die een belangrijke factor zijn voor de verdere ontwikkeling van het havengebied, en waar in de toekomst mogelijk meer acties uit voortvloeien:

- Gelijkstroomnet studie, haalbaarheidsstudie fase 1 afgerond
- Haalbaarheidsstudie warmtenetten en warmteleiding stad Groningen
- Studie open handelsplatform waterstof met blockchain
- Energie reductie studies, bij drie bedrijven is een studie uitgevoerd.

Daarnaast voert Groningen Seaports twee projecten uit met 5Groningen om de toepasbaarheid van 5G voor scheepvaart en havenmanagement te testen. Er wordt hiervoor samengewerkt met 5 partners.

Northern Enlightenmentz Prijs

De Northern Enlightenmentz zijn bedoeld om de industrie in de noord Nederlandse provincies te inspireren bij het toepassen van hoopgevende innovaties, en om innovaties en processen die de groene industriële revolutie kunnen veroorzaken een duwtje in de rug te geven. Tijdens het Eemsdeltavisiecongres in 2018 zijn Groningen Seaports en een producent van kunststof buizen, uitgeroepen tot winnaar van de Northern Enlightenmentz 2018. Zij wonnen met hun infrastructuur voor waterstof. Bijzonder is dat de leidingen van kunststof zijn. De twee bedrijven zijn hiermee een duurzaam voorbeeld voor de noordelijke provincies.

1MW elektrolyse testcentrum Zernike

Groningen Seaports is een samenwerking aangegaan met een aantal grote bedrijven en kennisinstellingen voor het realiseren van een 1 MW elektrolyse testcentrum.

Goed ondernemingsklimaat

Utilities

Groningen Seaports biedt bedrijven kavels en infrastructuur waarbij zoveel mogelijk tegemoet gekomen wordt aan de wensen van de klant. Dit varieert van de beschikbaarheid van kades tot de aansluiting op glasvezel of de stoomleiding. De pijpleidingen en andere basisvoorzieningen zorgen ervoor dat kosten bij bedrijven worden verlaagd, stoffen worden hergebruikt en milieuprestaties worden verbeterd. Op deze manier draagt Groningen Seaports bij aan vergroening, versterking van het industriecluster en wint de Eemsdelta aan aantrekkingskracht voor bedrijven.

De afgelopen tien jaar is er samen met het bedrijfsleven fors geïnvesteerd in fysieke utiliteiten infrastructuur, zoals stoom, industriewater, glasvezel, perslucht en stikstof. In de toekomst kan dit worden uitgebreid met nieuwe utiliteiten zoals ringleidingen voor syngas, waterstof en restwarmte.

In 2018 is het utiliteitennetwerk uitgebreid met:

- Realisatie van de derde stoomleiding in Delfzijl (705 meter)
- Realisatie van kunststofwaterstofleiding in Delfzijl (300 meter, waarvan 175 meter in eigendom van Groningen Seaports)
- Glasvezelverbinding Delfzijl-Eemshaven (14 kilometer, aangelegd in combinatie met de dijkversterking).

Leiding De Zeesluizen-Chemiepark

Er is een subsidie vanuit het Waddenfonds toegekend voor de aanleg van een leiding voor warmte en biomassa tussen het bedrijventerrein de Zeesluizen en het Chemie Park Delfzijl. Deze leiding zal naar verwachting bijdragen aan verlaging van de CO₂-uitstoot en daarmee aan de transitie naar een duurzame energiehuishouding in het industriegebied in de Eemsdelta. Groningen Seaports heeft de intentie deze leiding aan te leggen.

Waterstoftankstation

In 2018 is een waterstoftankstation voor openbaar vervoer en auto's in gebruik genomen. Groningen Seaports heeft een deel van de utiliteiten verzorgd.

Kabels en leidingen

Uit 2018 heeft Groningen Seaports ruim 380 km aan kabels en leidingen in eigendom, beheer en onderhoud.

Utiliteiten in eigendom Groningen Seaports

(exclusief publieke infrastructuur)

	Type	Km
1	Glasvezel	122,0
2	Elektra	108,9
3	Afvalwater	104,7
4	Drinkwater	16,5
5	Stoom	11,6
6	Perslucht	6,0
7	Stikstof	5,8
8	Industriewater	4,6
9	Waterstof	0,2
Totaal kabels en leidingen		380,3

Aanbod van hernieuwbare energie

Aan de klimaattafels praten de industrie- en energiesector over het terugdringen van hun CO2 uitstoot. Energie uit duurzame bronnen is een belangrijk speerpunt voor lokale en landelijke overheden om de CO2 uitstoot in Nederland terug te dringen. Wind- en zonne-energie dragen daar een steeds groter deel aan bij. Het doel van Groningen Seaports is een reductie van 55% in 2030 en volledige reductie van CO2 in 2050.

De trend in de industrie- en datacentersector is dat grote bedrijven nieuwe groene installaties aantoonbaar willen koppelen aan hun imago. Van alle zonneparken in het havengebied wordt daarom alle opgewekte energie met GvO certificaat en stroomcontracten aangeboden aan (potentiële) klanten van Groningen Seaports. Daarnaast neemt sinds enkele jaren de industriële vraag naar in Nederland en zelfs lokaal opgewekte groene stroom toe. Afnemers tot ver in de keten willen zekerheid dat het product zo duurzaam mogelijk wordt geproduceerd. In die verduurzamingslag is de herkomst van gebruikte energie van groot belang en die moet aantoonbaar duurzaam opgewekt zijn. Een methode om dat te doen is middels Garanties van Oorsprong (GvO's). Dit zijn certificaten die worden uitgegeven door de rijksoverheid aan een daartoe aangewezen organisatie (CertiQ) gelieerd aan TenneT. Er heerst momenteel grote schaarste aan Nederlandse opgewekte groene GvO's, waardoor er door Groningen Seaports structureel wordt ingezet om GvO's te verkrijgen. In 2018 het is aanbod van hernieuwbare energie opnieuw toegenomen met de realisatie van het 7,4 ha grote zonnepark Geefswear (7,8 MW).

Aanbod hernieuwbare energie c.q. opgesteld vermogen (MW) per 31-12-2018

	Binnenland	Buitenland	Totaal
Onshore			
Windparken	426		
Zonneparken	42		
Bio energiecentrale	50		
Offshore			
Wind	600		
COBRA en NorNed		1400	
Totaal	1118	1400	2518

Groningen Seaports en klantbelangen

Klantenmonitor

Groningen Seaports onderzoekt periodiek de tevredenheid van haar klanten. In 2018 is hierbij vooral gekeken naar de begeleiding van bedrijven bij de energietransitie. Ruim 80% van de respondenten is tevreden over de dienstverlening van het havenbedrijf.

Maatschappelijk draagvlak

Open dag Eemshaven

Ter promotie van de ontwikkelingen in de Eemshaven is in het voorjaar van 2018 een open dag georganiseerd. Dit heeft ruim 3.000 bezoekers aangetrokken welke via een hop-on/hop-off systeem per bus langs verschillende activiteiten en de bedrijven zijn rondgeleid. Onder andere was de grote windturbine te bezichtigen en werd er door de veerdienst een rondvaart door de haven gehouden. Tijdens de open dag is er in Nijlicht een banenmarkt georganiseerd om de veelheid aan vacatures die open staat bij de bedrijven in de Eemshaven en Delfzijl onder de aandacht te brengen van werkzoekenden en personeel te werven.

Omgevingscommunicatie

Als onderdeel van een actieve omgevingscommunicatie houdt Groningen Seaports haar (direct) omwonenden actief op de hoogte van de voortgang van de ontwikkelingen in haar havens, c.q. speciale projecten op haar bedrijventerreinen.

Het gaat hier om de omwonenden:

- Van de havens zoals Oudeschip, Roodeschool, de regio Eemsmond, Delfzijl/Oosterhorn, Borgsweer en Termunten
- Van Fivelpoort, Farmsumerpoort en Groningen Railport
- Woonachtig op Borkum/aangrenzend Duits gebied.

Daarnaast worden contacten onderhouden met bewonersgroeperingen van Oudeschip, Borgsweer, Roodeschool en Borkum. In 2018 zijn hiermee diverse contactmomenten geweest. In het dorps huis van Oudeschip heeft er in 2018 een infoavond voor bewoners plaatsgevonden.

Nieuwsbrieven

In 2018 zijn bovenstaande doelgroepen viermaal via een nieuwsbrief in de regionale huis-aan-huis-bladen op de hoogte gehouden. Voor Borkum zijn deze in de Borkumer Zeitung gepubliceerd.

Sponsoring

De sponsoring van Groningen Seaports is regionaal gericht en bedoeld voor versterking van het imago, voor relatiemarketing en voor arbeidsmarkt bevorderende initiatieven. Uit hoofde van de zgn. sociale sponsoring komt het verenigingsleven in de zogenaamde DEAL-gemeenten (Delfzijl, Appingedam, Loppersum en Eemsmond) in aanmerking voor financiële ondersteuning.

Media

Bij een actieve omgevingscommunicatie hoort ook een actief persbeleid. In 2018 zijn er meerdere persberichten uitgegeven en zijn er wederom veel perscontacten geweest om hieraan tegemoet te komen.

Geïnduceerde aardbevingen

Groningen Seaports houdt een vinger aan de pols voor mogelijke effecten en gevolgen van geïnduceerde aardbevingen en/of mijnbouwschade voor de verdere ontwikkeling van de havens en industrie. Er wordt hierover periodiek constructief overleg gevoerd met de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) en Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM). In 2018 zijn enkele langlopende dossiers met de NAM opgelost inzake vergoeding van onkosten. Verder heeft er in het havengebied Delfzijl in augustus een meerdaagse demonstratie plaatsgevonden tegen de gaswinning.

Dossier bodemdaling

Begin 2018 is met de commissie bodemdaling door aardgaswinning het dossier bodemdaling in de Eemshaven afgerond en gesloten.

Samenwerking strategische partners

Deelnemingen

Fivelpoort

Fivelpoort is een bedrijventerrein in Appingedam en onderdeel van Fivelpoort cv, met Groningen Seaports nv als een van de commanditaire vennoten, naast de gemeentes Delfzijl en Appingedam en Fivelpoort Beheer bv. Fivelpoort cv is eind 2018 geliquideerd en als gevolg hiervan is Groningen Seaports nv 100% aandeelhouder geworden van Fivelpoort Beheer bv. Deze bv heeft als doelstelling de ontwikkeling en exploitatie van het bedrijventerrein Fivelpoort.

Groningen Railport

Groningen Railport in Veendam is één van de grootste binnenlandse railterminals in Noord-Nederland en is in eigendom van Groningen Railport nv. Het omliggende bedrijventerrein telt 32,5 ha welke gesitueerd is langs de N33 en het AG Wildervanckkanaal. Groningen Seaports nv heeft 66,67% van de aandelen in Groningen Railport nv. Groningen Railport nv bestaat ter stimulering van economische activiteiten. Als eigenaar van de trimodale terminal biedt zij de noordelijke verladingsvervoersmogelijkheden via weg, water en spoor. Tezamen met Groningen Seaports (de havens van Delfzijl en Eemshaven) zet Groningen Railport zich in voor het behoud en optimalisatie van de infrastructuur zowel regionaal als nationaal.

Stichting UFO Buisleidingen Eemsdelta

Groningen Seaports nv is een van de oprichters en bestuurders in de Stichting UFO Buisleidingen Eemsdelta (UFO-BED). De stichting was jarenlang slapend, maar heeft in 2018 in het kader van de energietransitie een nieuwe stap gezet om de haalbaarheid te verkennen van een ondergrondse transportverbinding tussen de Eemshaven en het Chemie Park Delfzijl. Deze buisleiding zal naar verwachting gaan bijdragen aan verduurzaming van de energie- en industrieclusters door onder andere de uitwisseling van reststromen.

Stichting Beheer Natuurcompensatie Eemshaven

Groningen Seaports nv is een van de oprichters en bestuurders in de Stichting Beheer Natuurcompensatie Eemshaven. De stichting is opgericht met als doel om samen maatregelen uit te voeren ter compensatie voor het verlies aan natuurwaarden als gevolg van projecten in de Eemshaven. De stichting heeft 50 ha binnendijks natuurgebied in bezit en 20 ha buitendijks. Het dagelijks beheer van dit natuurgebied is door de stichting in handen gegeven aan Vereniging Natuurmonumenten.

Samenwerkingsverbanden

Om haar doelstellingen te realiseren werkt Groningen Seaports nv met veel partijen samen. Dit zijn onder andere de landelijke, regionale en lokale overheden, het Samenwerkingsverband Noord-Nederland, Economic Board Groningen (EBG), de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM), Ecologie en Economie in balans, de Brancheorganisatie Zeehavens (BOZ), de Waddenzeehavens, de Eemskommissie, VNO-NCW en vele andere partijen.

Samenwerking regionaal onderwijs

In relatie tot het ontplooiën van innovaties, het begeleiden van start-ups en de verdere ontwikkeling van de offshore wind activiteiten zijn er samenwerkingen gestart met regionale kennisinstellingen, onder andere Noorderpoort, Alfa College, NHL Stenden Hogeschool, Hanzehogeschool Groningen en Rijksuniversiteit Groningen. In totaal zijn er ruim 20 studenten betrokken geweest bij de verschillende projecten.

2 Duurzaamheid

Kerncijfers

Duurzaamheid		
CO2 footprint Groningen Seaports organisatie 2016: 375 ton CO2 Waarvan 100 ton CO2 gecompenseerd	CO2 uitstoot 2017 totaal 13,2 Mton CO2 in beheergebied Groningen Seaports (2016: 13,1 Mton CO2)	Opgesteld vermogen duurzame energie (wind en zon) in de havens 468 MW
Sedimentmanagement 265 kton slib nuttig toegepast (2017: 2 kton)	Scheepsafval (cijfers 2017) 85.841 m3 ingezameld, opgeslagen en verwerkt van 987 afgevendende schepen in 2017 (2016: 17.201 m3)	Walstroomgebruik 1.114 MWh (2017: 968 MWh)

Een belangrijke mijlpaal op weg naar een meer duurzame samenleving is het klimaatakkoord in Parijs van december 2015. Dit akkoord ontketent een revolutie op allerlei fronten met gevolgen voor de huidige manier van productie en transport. Een tweede belangrijke bouwsteen van het duurzaamheidsbeleid is de bescherming van het werelderfgoed Waddenzee. Er wordt gewerkt aan verschillende projecten om de negatieve effecten van industrie- en havenactiviteiten op de leefomgeving te minimaliseren.

Verduurzaming havens en industrie

CO2 reductie

De CO2 uitstoot van bedrijven in de Eemshaven en Delfzijl wordt door de bedrijven gerapporteerd aan de Omgevingsdienst Groningen (ODG). De cijfers over 2018 zijn nog niet beschikbaar. Over 2017 was de totale CO2 uitstoot van de bedrijven in Eemshaven en Delfzijl 13,2 Mton. De lichte stijging van 1% is geheel toe te schrijven aan groei van bestaande bedrijven. De CO2 uitstoot van het in 2016 in gebruik genomen datacentrum is nog niet in deze cijfers verwerkt.

Het jaar 2018 stond voor een zeer belangrijk deel in het teken van CO2 reductie en het kabinet ontwikkelt een klimaat- en energieprogramma om uitvoering te geven aan de omvangrijke opgave voor CO2 reductie als uitvloeisel van het Klimaatakkoord van Parijs. Hiervoor zijn landelijke en regionale dialogtafels georganiseerd voor verschillende sectoren. De CEO van Groningen Seaports was in 2018 de voorzitter van de Industrietafel Noord-Nederland (INN) met de opdracht een CO2 reductieprogramma te maken voor de industrie in de Eemsdelta, de regio Emmen en het tussengebied. Vanaf april hebben ruim dertig bedrijven, het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, de Natuur- en Milieufederatie Groningen en de provincies Groningen en Drenthe bijna elke twee weken actief deelgenomen en bijgedragen aan de discussie. De INN heeft een tussenrapportage en een eindrapportage opgeleverd. Naar verwachting zal het kabinet medio 2019 een nationaal klimaat- en energieakkoord vaststellen. Het in 2017 door Groningen Seaports gestarte project ZERO is in het voorjaar van 2018 is eveneens deels ondergebracht bij de INN.

Uitvoering sedimentmanagementprogramma, circulair gebruik van slib

De directie van Groningen Seaports heeft vanaf 2016 € 0,5 miljoen vrijgemaakt voor een meerjarig innovatieprogramma voor slib dat erop gericht is om innovaties te stimuleren voor gebruik van baggerslib, anders dan het opnieuw te verspreiden in de Waddenzee. De hoeveelheid slib in het watersysteem in het Eems-Dollard estuarium is te groot, vertroebelt daarmee het water en heeft derhalve negatieve effecten op het water- en bodemleven. Samen met Natuur- en Milieuorganisaties, de overheden en het bedrijfsleven werkt Groningen Seaports binnen het programma Eems-Dollard 2050 aan oplossingen om het slib dat in de waterkolom in het Eems-Dollard estuarium aanwezig is uit het water te halen en om de ecologische toestand van het systeem te verbeteren. Een van de oplossingsrichtingen is om het slib nuttig toe te passen,

bijvoorbeeld door het in te zetten als bodemverbeteraar op landbouwgronden. In 2018 is daarvoor in totaal 265 kiloton slib (214.000 m³) uit het estuarium gehaald en hergebruikt.

Groningen Seaports is hierbij betrokken geweest en draagt bij voorts bij aan de volgende innovatieprojecten slib:

- Zandgrondverbetering t.b.v. landbouw in de Veenkoloniën in het project Waddenslib
- Persen van bouwblokken in het project met het bedrijf Netics
- Rijpingsproeven met slib om klei te maken voor dijkversterking in het project Kleirijperij
- Aanleg van een buitendijkse kwelder bij Delfzijl in het project Marconi.

Naast deze slibprojecten heeft Groningen Seaports ook een bijdrage geleverd aan de realisatie van het broedvogeleiland ten oosten van de Eemshaven. Het eiland is in het broedseizoen 2018 voor het eerst door de vogels gebruikt als alternatieve broedlocatie voor de daken en het spoor in de Eemshaven en Delfzijl.

Schone scheepvaart

Walstroom

Alle steigers voor de zee- en binnenvaart zijn voorzien van walstroomaansluitingen om emissies vanuit de scheepvaart te verminderen. Het walstroomgebruik is de afgelopen drie jaar gestegen met 94% naar 1.113 MWh en valt onder het energiecontract van Groningen Seaports, waarvoor 100% duurzame energie wordt ingekocht.

Liquified Natural Gas (LNG)

LNG is een schone brandstof voor zeeschepen en cruiseschepen. Afgelopen jaar heeft in de Eemshaven het bunkeren van het allereerste cruiseschip op LNG, de AidaNova van de MeyerWerft plaatsgevonden. Een primeur in Europa!

Scheepsafvalinzameling

Groningen Seaports zet zich in voor de verbetering van de inzameling van scheepsafval door meer gescheiden afgifte en inzameling te bevorderen. In 2018 is een pilot gestart voor het digitaliseren van de inzameling van scheepsafval, vooruitlopend op de actualisering van het Haven Afvalstoffen Plan (HAP) om de administratieve last te verminderen. Groningen Seaports is met deze pilot de trekker voor heel Nederland. In 2017 is 85.841 m³ scheepsafval ingezameld, afkomstig van 987 schepen. Het cijfer over 2018 is nog niet bekend.

Verduurzaming bedrijfsvoering Groningen Seaports

Ecoportscertificaat 2018-2020

Groningen Seaports heeft in 2018 voor de 6^e maal het Ecoports duurzaamheidscertificaat ontvangen en was hiermee de eerste Europese haven die voor de 6^e achtereenvolgende maal het certificaat ontving. In Europa hebben 30 havens een actueel Ecoportscertificaat, welke wordt verleend door de European Sea Ports Organisation (ESPO). Tijdens de trilaterale regeringsconferentie van de Waddenzee in Leeuwarden is het Ecoports certificaat uitgereikt en bij deze bijeenkomst zijn ook afspraken gemaakt met de Duitse en Deense waddenzeehavens om met elkaar op te trekken rondom duurzaamheid en zgn. 'best practices' met elkaar te delen.

Voordat ESPO een certificaat verleent, wordt de rapportage grondig door Lloyds Register beoordeeld op uitvoering van het milieu en duurzaamheid en de voortgang. Het Ecoports duurzaamheidscertificaat wordt echter alleen opnieuw verstrekt indien de organisatie aantoonbare vooruitgang boekt op het vlak van milieu en duurzaamheid. Een haven moet het certificaat elke twee jaar opnieuw halen en daarbij aantonen dat de beloofde afspraken ook zijn uitgevoerd.

Energieverbruik

Walstroom, openbare verlichting, camera- en radarvoorzieningen, het laden van elektrische auto's en het stroomgebruik van het kantoor zijn de grootste elektriciteitsverbruikers bij Groningen Seaports en brengen het totale gebruik op ruim 3.000 MWh.

Groningen Seaports heeft in 2018 een nieuw meerjarig energiecontract gesloten waarmee vanaf 1 januari 2019 het elektriciteitsgebruik volledig van in Nederland opgewekte groene stroom komt. Het totale elektriciteitsgebruik van Groningen Seaports, inclusief walstroomgebruik, is daarmee 100% CO2 vrij.

In 2018 is alle openbare verlichting in de havens en industriegebieden in ledverlichting uitgevoerd, wat naar verwachting 60% kosten zal besparen op energiegebruik en onderhoud.

Duurzaam inkoopbeleid

Duurzaam inkopen

Bij alle inkoop van werken, diensten en goederen wordt rekening gehouden met zowel maatschappelijke aspecten als met duurzaamheid en streeft Groningen Seaports naar 100% duurzaam inkopen in alle fasen van het inkoopproces volgens de normen van PIANOo. PIANOo staat voor Professioneel en Innovatief Aanbesteden, Netwerk voor Overheidsopdrachtgevers.

Circulair werken

De inkoopvoorwaarden in het moederbestek van Groningen Seaports zijn zodanig opgesteld, dat circulair inkopen wordt gestimuleerd.

Social Return

In 2012 heeft Groningen Seaports een convenant afgesloten met de lokale overheden en het UWV Werkbedrijf over de inzet van mensen met een achterstand tot de arbeidsmarkt. In het convenant zijn afspraken vastgelegd over de inzet van werkzoekenden in de projecten in de grond,- weg- en waterbouwsector. De ingegane weg om werkzoekenden via deze manier perspectief, collegialiteit, nut en ervaring mee te geven heeft Groningen Seaports de afgelopen twee jaar in haar projecten gehandhaafd. Het thema social return is binnen Groningen Seaports geborgd binnen de werksystematiek, wat is te vinden in het moederbestek. Er waren in 2018 drie projecten van Groningen Seaports waarin social return werd toegepast onder andere in onderhoudswerkzaamheden binnen het havengebied. Daarbij zijn 6 mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt ingezet.

Dialogoog met de stakeholders

De ontwikkelingen in de Eemsdelta veranderen daadwerkelijk het landschap, of dit nu ontwikkelingen zijn ten behoeve van natuur, energie, data of de havens. Het platform 'Economie en Ecologie in balans' is al jarenlang een gewaardeerd gremium om hierover gezamenlijk de discussie te voeren. Er is in 2018 tijdens de dialoogdagen van dit platform gediscussieerd over de aanpak van de industrie- en energiesector in het klimaatakkoord. Ook is er een open discussie gevoerd over zonneparken op landlocaties.

3 Nautisch beheer

Kerncijfers

Scheepvaart		
Zeeschepen Aantal 7.491 + 18,7% t.o.v. 2017 (2017: 6.310)	Binnenvaart Aantal 4.987 + 8,7% t.o.v. 2017 (2017: 4.588)	Overslag 13,75 mln. ton + 10,3% t.o.v. 2017 (2017: 12,46 mln. ton, + 6,5% ten opzichte van 2016)
Scheepsincidenten in de havens 5 (2017: 4)	Ligplaatsen openbare kadelengete 7.320 m	Haveninkomsten -13 % t.o.v. 2017 (2017: + 14,3 % t.o.v. 2016)
Gebaggerde hoeveelheden	Delfzijl: 1,7 mln. m3 Eemshaven: 1,5 mln. m3 (2017: Delfzijl: 1,7 mln. m3 Eemshaven: 1,4 mln. m3)	

Groningen Seaports werkt aan een verdere digitalisering en automatisering van de processen om een veilige, vlotte, schone en beveiligde afwikkeling van het scheepvaartverkeer te garanderen. Dit is nodig vanwege de sterke toename van het scheepvaartverkeer in verband met de nieuwe en gewijzigde EU-richtlijnen en de eisen voor betere registratie en monitoring van ballastwater en scheepsafval. Verder is de borging van de veiligheid in de havens, op de kade en voor de scheepvaart, een belangrijke pijler in het nautisch beheer.

Uitvoering publieke nautische taken

Nieuwe havenmeester

In september 2018 is een nieuwe havenmeester aangesteld. De havenmeester wordt ondersteund door en geeft leiding aan het team Nautisch Service Centrum waar ook de havendienst is ondergebracht. De havenmeester is in dienst van Groningen Seaports nv, maar is voor wat betreft de uitvoering van publieke taken verantwoording verschuldigd aan de Gemeenschappelijke Regeling en gemeenten Eemsmond (vanaf 1 januari 2019 gemeente Het Hogeland) en Delfzijl. De publieke taken betreffen het veilig, vlot, schoon en beveiligd afwikkelen van de scheepvaart, het samenwerken met Nederlandse en Duitse bevoegdheden, het toezichthouden op de faciliteiten in het kader van International Ship and Port Facility Security Code (ISPS) en op de registratie van scheepvaart en meldingen. De havenmeester doet jaarlijks, voor 1 maart, schriftelijk verslag over de uitvoering van de publieke taken aan deze organen.

Scheepsincidenten

In 2018 hebben zich vijf scheepsincidenten in de havens voorgedaan:

- Ponton gezonken in de monding van haven Delfzijl; door snel ingrijpen en het plaatsen van een oliescherm is geen vervuiling ontstaan (19 maart)
- Bijna gronding van een zeeschip bij de pieren in de Eemshaven; door accuraat optreden van de verkeersbegeleider is erger voorkomen en werd de waterpolitie geïnformeerd over het vaargedrag (17 juli)
- Melding van een hartstilstand van een opvarende van een crewtender in de Eemshaven (6 augustus)
- Giek gebroken op een hefvaartuig in de Eemshaven; vier gewonden (23 augustus)
- Brand op een cruiseschip in afbouw; geen gewonden en schade is beperkt gebleven (24 oktober).

Scheepsincidenten kunnen een grote impact hebben op het eigen vermogen van Groningen Seaports. Zij zijn daarom meegenomen in het risicoprofiel. Na elk incident wordt zowel intern als met externe partijen geëvalueerd en worden zonnodig verbeteringen doorgevoerd. Daarnaast gebruikt Groningen Seaports een risico management tool om de risico's ook proactief beheersbaar te houden, en vooraf dus maatregelen te treffen. Deze tool wordt door meerdere grote zeehavens in Nederland gebruikt.

Overleg met stakeholders

Voor de publieke taken vindt op regelmatige basis overleg plaats met verschillende gremia:

Havenoverleg (ieder kwartaal) met o.a. agentschappen, sleepbootmaatschappijen, loodsen, bootlieden en andere autoriteiten waarmee lopende operationele zaken worden besproken.

Operationeel kwartaaloverleg met Rijkswaterstaat en Nederlands Loodswezen (regio Noord) waarin de operationele zaken op de Eems en in de havens worden besproken.

Verkeersleiding Eems (twee maal per jaar) met Duitse verkeerscentrale en Rijkswaterstaat, waarmee de invulling van reglementen en verordeningen op de Eems worden besproken.

Protide Overleg (ieder kwartaal) met alle havenautoriteiten die protide (getijde poorten programma) gebruiken, om dit programma voortdurend te actualiseren.

Uitvoering privaatrechtelijke nautische taken

Ontwikkeling scheepsbewegingen en overslag

De sterke ontwikkeling in de offshore windsector zorgt ervoor dat steeds meer schepen de Eemshaven als uitvalsbasis gebruiken voor transport van windturbine onderdelen en van personeel voor bouw en onderhoud van de windparken op zee. Ook zijn de eerste biomassaströmen op gang gekomen voor de bijstook in energiecentrale van RWE en als grondstof voor chemie. Dit heeft geleid tot meer scheepvaart en overslag. Het aantal zeeschepen is in 2018 gegroeid met 18,6%, de binnenvaart is gegroeid met 8,7% en de overslag is gegroeid met 10,3%.

Ontwikkeling havengelden

In tegenstelling tot de hiervoor beschreven ontwikkelingen zijn de haveninkomsten teruggelopen met 13%. De reden hiervoor ligt in een in 2017 aflopende havengeldgarantie en daarnaast speelde de beëindiging van projectladingen zand voor de aanleg van het strand en kwelder in het kader van project Marconi in Delfzijl. Deze projectladingen zorgden in 2017 voor een forse, maar incidentele, stijging van de inkomsten die in 2018 aflieden.

Ligplaatsplanning

Vooraf bij (verwacht) slecht weer is de haven druk bezet en is een goede ligplaatsplanning door het Nautisch Service Centrum van Groningen Seaports aan openbare kades essentieel voor een veilige en goed functionerende scheepvaartafhandeling in de haven. Door de weersomstandigheden op zee in september 2018 was de kadebezetting op enig moment 130%. Dat kan alleen door goede planning en communicatie. Naar verwachting zal een dergelijke situatie zich in de toekomst vaker voor gaan doen en daarom wordt er dan ook gewerkt aan een verdere optimalisering van het systeem voor ligplaatsplanning.

Medewerkers van het Nautisch Service Centrum, de afdeling IT en de GIS-specialisten hebben een werkbezoek gebracht aan de haven van Hamburg waarbij met name de innovatieve processen omtrent planning van getijdepoorten zijn besproken.

Dit jaar is het eerste cruiseschip op LNG, de Aida Nova, voor afbouw in de Eemshaven afgemeerd. Onder toezicht van onder andere het Nautisch Service Centrum heeft twee maal een bunkering van LNG plaatsgevonden. Hier is drie jaar werk aan voorafgegaan. Andere havens gebruiken nu de kennis die door het Nautisch Service Centrum van Groningen Seaports is opgebouwd met deze activiteiten. De Eemshaven is één van de twee havens in Europa waar dit mogelijk is.

Onderhoud en ontwikkeling van de haveninfrastructuur

In 2018 is in de Handelshaven van Delfzijl de vervanging van de drijvende steiger gerealiseerd en is de Farmsum steiger gerepareerd. Verder zijn de kegelligplaatsen in de Oosterhornhaven gerepareerd met duurzame epoxy in plaats van vervanging door hardhout. In zowel de haven van Delfzijl als de Eemshaven zijn de lichtopstanden en de kopbakens vervangen. Daarnaast zijn belangrijke voorbereidingen getroffen voor een nieuw assetmanagementsysteem dat in 2019 zal worden vervangen en geïmplementeerd.

4 Ontwikkeling organisatie

Kerncijfers

Organisatie		
88 medewerkers (84,2 Fte) (2017: 86 medewerkers, 81,1 Fte)	Gemiddelde leeftijd 48,5 (2017: 49)	Ziekteverzuim 4,6% (2017: 2,75%)
Medewerkerstevredenheid Betrokkenheid 7,9 Bevlogenheid 8,1 (uitgevoerd in 2017)	Diversiteit Aandeel vrouwen is 30% (2017: 29%) Aandeel vrouwen in seniorfuncties 22%	Mobiliteit Uit dienst: 4 personen In dienst: 6 personen
Contracttype Aandeel contract voor onbepaalde tijd 98% (2017: 98%) Tijdelijk contract 2 personen, 1,67 Fte (2017: 3 Fte) Externe inhuur 5 personen, 4,7 Fte (2017: 11,6 Fte) Beroepsbegeleidende leerweg 2 personen, 1,6 Fte (2017: 1,6 Fte) Stagiaires 15 studenten		

De wereld verandert. Klanten, aandeelhouders, overheden, partners en stakeholders verwachten van Groningen Seaports andere producten, resultaten, werkwijzen en een andere houding. Groningen Seaports ontwikkelt een nieuwe manier van werken waarin de klantvraag centraal staat en op efficiënte wijze integrale producten en oplossingen geleverd worden. In de organisatie worden medewerkers geïnspireerd en gefaciliteerd om meer samen te werken, vanuit eigen verantwoordelijkheid, én om maximaal gebruik te maken van elkaars talent en kunde. De tijdelijke inhuur van externe medewerkers is afgebouwd en er wordt gericht geïnvesteerd in de ontwikkeling van de benodigde vaardigheden en talenten van het eigen personeel.

In het najaar van 2018 is de directie van Groningen Seaports op volle sterkte gekomen met het aantreden van de CFO. De directie is gestart met een plan van aanpak voor de verdere ontwikkeling van de organisatie in het licht van nieuwe uitdagingen in de snel veranderende wereld. In 2019 wordt het plan van aanpak afgerond en uitgerold.

Medewerkers

- Eind 2018 bestond de organisatie van Groningen Seaports uit 88 medewerkers (84,2 fte's);
- Van alle GSP medewerkers heeft 98% een contract voor onbepaalde tijd (2017: 98%)
- Het aandeel vrouwen bij GSP is 30%
- De gemiddelde leeftijd van medewerkers is 48,5 jaar (2017: 49 jaar)
- Het ziekteverzuim was 4,6% (2017: 2,75%)

Diversiteit

Groningen Seaports vindt het belangrijk dat er een evenwichtige verdeling van mannen en vrouwen in de organisatie is. Eind 2018 was het aandeel vrouwen in de organisatie 30%. Van de werknemers in seniorfuncties bestond eind 2018 22% uit vrouwen. Het percentage vrouwelijke leden van de Raad van Commissarissen was 40%. De directie telde geen vrouwelijke leden. In de procedure voor de CFO was de intentie en bereidheid aanwezig om te komen tot een evenwichtige verdeling in de directie door vrouwen expliciet uit te nodigen te solliciteren. De beste kandidaat (man) is geselecteerd voor de directiefunctie. Groningen Seaports zal bij een vacature steeds streven naar diversiteit in alle lagen van de organisatie.

Groningen Seaports had het afgelopen jaar 2 mensen in dienst met een afstand tot de arbeidsmarkt. Daarnaast hanteert Groningen Seaports een verplichting voor leveranciers om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of een arbeidsbeperking in te zetten. De verplichting voor social return wordt toegepast in contractafspraken en bij aanbestedingen. Zie ook hoofdstuk duurzaamheid.

Integriteit

Naar aanleiding van berichten in de media over grondtransacties in Eemshaven Zuidoost is nadrukkelijk aandacht besteed aan mogelijke onregelmatigheden in de handelwijze van Groningen Seaports met betrokken partijen. Directie en de Raad van Commissarissen hebben door een extern bureau een onderzoek laten uitvoeren naar de handelwijze van de organisatie en naar de aanwezigheid van mogelijke belangenverstrengeling dan wel de aanwezigheid van onoorbaar handelen door de voormalig directeur bij grondtransacties in zijn rol als adviseur van een bedrijf dat gronden heeft aangekocht in een uitbreidingsgebied van Groningen Seaports. Uit dit onderzoek is niet gebleken dat er onoorbaar is gehandeld door de organisatie dan wel de voormalig directeur bij deze grondtransacties.

Klantgericht en resultaatgericht werken

Verbetering IT systemen, informatiebeveiliging en gegevensbescherming

Verbetering van IT systemen

Groningen Seaports heeft in 2018 de toegankelijkheid van informatie en systemen verbeterd door het uitbesteden van IT infrastructuur, nieuwe werkplekken, een nieuwe telefooncentrale en de scholing van medewerkers. Voor het laatste is een intern trainingsprogramma IT/digitaal samenwerken uitgevoerd.

Informatiebeveiliging

Per 1 april is 0,4 fte beschikbaar gemaakt voor een cyber information security officer (CISO) functie. De Ciso heeft een sleutelrol in de projecten informatiebeveiliging en gegevensbescherming.

Binnen het project informatiebeveiliging stonden in 2018 de volgende activiteiten centraal:

1. Inspelen op actuele dreigingen
2. Vaststellen van het informatiebeveiligingsbeleid met onder andere de proceduremelding en afhandeling datalekken
3. Vergroten van de bewustwording en kennis van medewerkers waarbij speciale aandacht is besteed aan CEO fraude, het gebruik van openbare netwerken en het wachtwoordbeleid.

Privacy

Overeenkomstig de Wet Bescherming Persoonsgegevens is de directie eindverantwoordelijk voor een goede naleving van de geldende privacywetgeving. Aan de verwerking van persoonsgegevens worden in toenemende mate hoge eisen gesteld. Vanaf 25 mei 2018 is de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) van toepassing. Afgelopen jaar is daarom gestart met een implementatieprogramma om aan deze nieuwe wetgeving te voldoen. Hierbij wordt gekeken naar processen, organisatie, systemen en gedrag.

Verbondenheid en betrokkenheid bij de organisatie

Medewerkers onderzoek

Het succes van Groningen Seaports is voor een groot deel afhankelijk van het werkplezier en de bevoegenheid van betrokken medewerkers. Dit wordt periodiek getoetst met een medewerkers tevredenheidsonderzoek. De laatste was in november 2017. De respons was zeer hoog, 96%. De medewerkers voelen zich zeer betrokken (cijfer 7,9) en bevoegen (cijfer 8,1) bij de organisatie en in hun werk. Uiteraard zijn er verbeterpunten zoals interne samenwerking, communicatie en organisatieontwikkeling, welke de directie met verschillende teams heeft besproken. Met betrekking tot communicatie heeft de CEO een wekelijkse interne nieuwsbrief geïntroduceerd.

Opleiding en training

De wereld wordt steeds digitaler en medewerkers moeten in toenemende mate digitaal vaardig zijn. Deze ontwikkeling vindt ook binnen Groningen Seaports plaats. Medewerkers worden voor de verschillende systemen, pakketten en veranderingen getraind om hiermee te kunnen werken. Hiermee wordt ook de digitale samenwerking mogelijk gemaakt. In 2018 is het merendeel van de medewerkers dan ook extra geschoold in het gebruik van nieuwe interne IT systemen en programma's, ICT beveiliging en hulpprogramma's.

Daarnaast hebben alle medewerkers deelgenomen aan de workshop ongewenste omgangsvormen en aan een interactieve workshop ter voorbereiding op de nieuwe Omgevingswet.

Ondernemingsraad en vakbonden

De directie heeft regelmatig overleg gevoerd met de ondernemingsraad. Het jaar 2018 stond voor de ondernemingsraad voor een belangrijk deel in het teken van de uitkomsten van het medewerkers onderzoek van eind 2017, een nieuwe wijze van beoordelen en belonen en de organisatieontwikkeling.

De ondernemingsraad had een belangrijke rol in het meedenken en adviseren over de keuzes en verbeterslagen die de directie wil gaan maken. Ook heeft de ondernemingsraad met de directie afspraken gemaakt over het vervolg van de pilot over beoordelen en belonen. Verder heeft de ondernemingsraad positief geadviseerd over de benoeming van de nieuwe CFO. De ondernemingsraad heeft tweemaal vergaderd met de raad van commissarissen. De contacten waren open van karakter en werden gevoerd op hoofdlijnen. De directie is verder in gesprek met de vakbonden over de aanpassingen in beoordelen en belonen en het salarisplafond. De ondernemingsraad fungeert daarin als klankbord voor de vakbonden.

5 Financiën

Kerncijfers

Financieel		
Resultaat voor belastingen	Investeringen	Opbrengst
€ 2.010.000	€ 35.131.000	€ 44.502.000
(2017: € 11.078.000)	(2017: € 18.622.000)	(2017: € 48.703.000)

Rendement en risico

Een solide en bestendige financiële huishouding is cruciaal voor het behalen van de doelen. Groningen Seaports streeft daarom naar een marktconform financieel rendement. Bij het maken van businesscases wordt daarbij met een nauwlettend oog gekeken naar de maatschappelijke doelstelling van het bedrijf. Groningen Seaports legt vooraf en achteraf verantwoording af over hoe positieve en negatieve afwijkingen op het beoogde financieel rendement samenhangen met de beoogde maatschappelijke doelstellingen zoals werkgelegenheid en duurzaamheid.

Projecten

De infrastructurele projecten binnen Groningen Seaports zijn binnen de afgesproken financiële rendementseisen afgesloten. Voor de toekomst vraagt de aandeelhouder dat werkgelegenheid als publieke doelstelling explicieter naar voren komt. Hiermee wordt nadrukkelijker invulling gegeven aan de missie van Groningen Seaports: 'op verantwoorde en duurzame wijze de economische activiteiten – en dus de werkgelegenheid stimuleren'.

Groningen Seaports wil evenwicht brengen in de publieke doelstelling en het financieel rendement. Er wordt marktconform rendement nagestreefd. De aandeelhouders van Groningen Seaports zijn bereid het deel van het marktconforme rendement, dat in een private omgeving als dividend zou worden uitgekeerd (ongeveer de helft), in te zetten als afslag op het financieel rendement, om business cases ten behoeve van het publieke belang, rond te krijgen. Daarbij dient dan wel steeds heldere verantwoording voor- en achteraf plaats te vinden ten aanzien van de bijdrage aan de doelstellingen. Met deze ontwikkeling komt er meer aandacht voor maatschappelijk rendement en is er meer ruimte voor investeringen in duurzaamheid en werkgelegenheid.

Risicomanagement

Het beleid dat Groningen Seaports voert ten aanzien van risicomanagement is vastgelegd in een beleidsstuk waarin de werkwijze wordt beschreven. Het uitgangspunt daarbij is:

'Continu actueel inzicht verkrijgen in de risico's die we lopen bij het behalen van onze doelstellingen en het uitvoeren van onze processen en met dit inzicht de risico's zodanig beheersen en beheren dat uitvoering van onze processen en de realisatie van onze doelen niet in gevaar komt.'

Beheersing

Voor beheersing van risico's hanteert Groningen Seaports het 'three lines of defence model'. De eerste lijn bestaat uit directie, MT en lijnmanagement. Zij zijn verantwoordelijk voor het onderkennen, beheersen en eventueel bewust accepteren van risico's. De tweede lijn bestaat uit control, risicomanagement en juridische zaken. Zij treden op als sparringpartner voor de eerste lijn en ondersteunen bij de dagelijkse beheersing van risico's. De derde lijn wordt gevormd door de Interne Audit Functie. Vanuit een objectieve en onafhankelijke positie toetst deze de beheersingsconstructie die door de 1e en 2e lijn is gevormd.

De Interne Audit Functie is daarmee niet verantwoordelijk voor risicomanagement, maar vormt een oordeel over de kwaliteit en effectiviteit van risicomanagement. De Interne Audit Functie voert onderzoeken uit naar governance, risicomanagement en interne beheersing van processen en is verantwoordelijk voor de voortgangsrapportage van het actieplan (uitkomsten van het onderzoek) en de toetsing van de door het management geïmplementeerde verbeteracties.

Risicoreserve

Waar de mogelijkheden tot beheersing van risico's gering zijn, zal er bij een incident sprake zijn van directe impact op het eigen vermogen. Om er voor te zorgen dat de bedrijfsvoering van Groningen Seaports niet in gevaar komt, is hiervoor een risicoreserve gevormd. De actualisatie van de risicoreserve vindt periodiek plaats door AON Global Risk Consulting. Onderstaand de risico's zoals deze zijn vastgesteld:

Risico	Kans (eens per x jaar)	Gevolg (in miljoen €)
Deel klantenportefeuille gaat failliet	5	1,8
Dijkdoorbraak/dijkoverschrijding	4.000	50,0
Extreme weersomstandigheden	20	4,5
Aanwezigheid vervuilde grond	5	4,5
Ernstig milieu-incident	50	5,0
Verontreiniging baggerspecie	15	3,1
Aanvaring van een schip met kade	25	5,0
Vergunning Eems wordt ingetrokken	20	7,5
Stremming haven (verkeerde aanwijzing verkeersleiding)	200	35,0
Verzakking kade	20	10,0

Op basis van de actualisatie, uitgevoerd door AON Global Risk Consulting, hanteert Groningen Seaports een grote mate van financiële zekerheid, namelijk 99,5%, en een lage risicobereidheid. Doorberekening van de scenario's laat zien dat er een buffer benodigd is van € 25 miljoen.

Monitoring

Met het geheel aan werkzaamheden die Groningen Seaports uitvoert in het kader van risicobeheersing, is het van belang de overkoepelende rol verder uit te werken. Risicomanagement is bedrijfsbreed verankerd zoals onder het kopje 'Beheersing' (pag. 25) staat beschreven en daarmee heeft het principe van de 'three lines of defence model' gestalte gekregen. Voor de eerder genoemde risico's zijn voor zover mogelijk beheersmaatregelen getroffen die in de onderstaande tabel zijn vermeld. Monitoring en actualisatie van de risico's en de beheersmaatregelen vinden continu plaats.

Tabel: Risicoprofiel

Groep	Risico	Beheersmaatregel
Financieel	Faillissement klanten	Vooraf solvabiliteitscheck en volgen Holdinggarantie vragen
	Faillissement deelneming	Toetsen deelnemingen a.d.h.v. beleid
Organisatie	Aanvaring schip en stremming haven	Verkeersmanagementsysteem Nautische begeleiding
	Onjuist ontwerp/bestek	Kompas Aansprakelijkheid vergroten
	Falen infrastructuur	Assetmanagement invoeren Structureel inspecteren
Juridisch	Vervuilde grond	Contractuele borging T0-meting en monitoring
	Ernstig milieu-incident	Milieuverzekering, vergunning en inspectie
	Intrekken stortvergunning	Duurzaam waterbodembeheer Onderzoeken slibtoepassingen
Technisch	Bodembeschadiging Jack-up schepen	Controleberekening vooraf/monitoring Ligplaats vaststellen
	Uitval ICT/internet	Redundantie systemen en glasvezel Back -up en recovery procedure

Risicogroepen

Het risicoprofiel en de risicobereidheid van de binnen Groningen Seaports bekende risico's zijn onderzocht. De hantering van een lage mate van risicobereidheid is een leidraad voor het al dan niet nemen van maatregelen ter beheersing van de risico's.

Organisatierisico's

Organisatierisico's op het gebied van projecten worden beheerst door richtlijnen die zijn vastgelegd in Groningen Seaports-Kompas. Daarnaast heeft de organisatie met assetmanagement een sterk middel in handen om uitval en kosten van assets beter te beheersen. Juridische risico's zijn binnen Groningen Seaports veelal te herleiden naar veranderende wetgeving. Om vroegtijdig op deze ontwikkelingen in te spelen wordt getracht het effect van deze veranderingen te beperken.

Technische risico's

De technische risico's worden door de organisatie met grote regelmatigheid geëvalueerd of het daarbij gaat om kadebelasting, ICT of brandgevaar. De komst van nieuwe schepen als kraanschepen zijn hiervan een voorbeeld waarop Groningen Seaports moet inspringen en haar risicobereidheid moet vaststellen. Op ICT-gebied wordt hard- en software toekomstbestendig gemaakt. Tevens wordt de digitale veiligheid gewaarborgd.

Financiële risico's

Het beleid ter afdekking van financiële risico's is in het Treasurystatuut vastgelegd en kent een aantal doelstellingen. Treasury is het sturen en beheersen van, het verantwoorden over en het toezicht houden op de financiële vermogenswaarden, de financiële geldstromen, de financiële posities en de hieraan verbonden risico's. Het verkrijgen en handhaven van toegang tot financiële markten tegen acceptabele condities en bescherming van de organisatie tegen ongewenste financiële risico's. Het beleid wordt ondersteund door het realiseren van adequate informatiestromen. De belangrijkste en meest relevante risico's voor Groningen Seaports worden hieronder beschreven.

Renterisico

In 2016 is de herfinanciering van Groningen Seaports gerealiseerd. Een groot gedeelte van de kasgeldleningen is daarbij omgezet in langlopende leningen van in totaal € 185 miljoen. Het renterisico is per ultimo 2018 voor ongeveer 75% van het vreemd vermogen afgedekt. Hiermee is de continuïteit van de financiering gegarandeerd. Voor afdekking van het renterisico is een derivaat afgesloten. De langlopende leningen en de kasgeldleningen worden volledig geborgd door de Gemeenschappelijke Regeling Groningen Seaports. Daarnaast is er een borgstelling van de Gemeenschappelijke Regeling Groningen Seaports voor de collateralen storting die uit hoofde van het derivaat moet worden gedaan. In het afgelopen jaar hebben zich op het gebied van financiering geen noemenswaardige ontwikkelingen voorgedaan.

Liquiditeitsrisico

Voor beheersing van dit risico worden periodiek liquiditeitsbegrotingen opgesteld en door tussentijdse monitoring eventueel bijgesteld. In de liquiditeitsbegrotingen wordt rekening gehouden met beperkte beschikbaarheid van liquide middelen waaronder bankgaranties en de margin call met betrekking tot het afgesloten derivaat. Voor een toelichting op de liquiditeitsrisico's van de renteswap wordt verwezen naar de toelichting op de renteswap.

Kredietrisico

Groningen Seaports handelt enkel met kredietwaardige partijen en heeft procedures opgesteld om de kredietwaardigheid van deze partijen te controleren. Tevens zijn er richtlijnen opgesteld om de omvang van het kredietrisico bij elke financiële instelling en debiteur te beperken. Bovendien bewaakt Groningen Seaports voortdurend haar vorderingen en hanteert de vennootschap een strikte aanmaningsprocedure. Door de bovenstaande maatregelen is het kredietrisico voor Groningen Seaports beheersbaar. Binnen de vennootschap zijn geen belangrijke concentraties van kredietrisico.

Impairment

Groningen Seaports beoordeelt per balansdatum of een materieel actief of groep van materiele vaste activa een bijzondere waardevermindering heeft ondergaan. Op grond van informatie uit externe bronnen en interne bronnen zijn er geen aanwijzingen bekend dan wel waarschijnlijk dat sprake is van een bijzondere waardevermindering. Een impairment toets heeft derhalve niet plaatsgevonden.

Financieel

Het resultaat voor belastingen in 2018 is uitgekomen op € 2 miljoen (2017: € 11 miljoen).

Ten opzichte van de gerealiseerde bedrijfsopbrengsten 2017 is er sprake van een daling van de opbrengsten van ca. € 4,2 miljoen. Het belangrijkste effect is de daling uit hoofde van de grondverkopen (ca. € 4,3 miljoen).

Ten opzichte van de gerealiseerde bedrijfslasten 2017 is er sprake van een stijging van de lasten van ca. € 5,1 miljoen. Dit wordt voornamelijk verklaard uit hogere project- en transactie gerelateerde kosten van € 4,5 miljoen als gevolg van onder meer aankopen van gronden.

De grootste infrastructurele investeringen in 2018 betroffen aanleg van de stoomleiding derde fase en de ophoging van gronden op het Energypark-west in de Eemshaven. Verder hebben er omvangrijke grondaankopen plaatsgevonden in de Eemshaven. In het gebied Eemshaven Zuidoost werd 45 hectare aangekocht en 8,7 hectare op het Energypark in de Eemshaven werd teruggekocht van Nuon. De investeringsomvang kwam daardoor ruim hoger uit dan in 2017.

In 2018 is een positieve operationele kasstroom gerealiseerd van € 10,9 miljoen (2017: € 44,2 miljoen). Bovengenoemde strategische aankopen in de Eemshaven hebben met name geleid tot een hogere uitgaande investeringskasstroom van € 21,4 miljoen (2017: € 12 miljoen). Hiervoor is in totaal € 10,4 miljoen aan additionele (kasgeld)leningen aangetrokken. Per saldo resteert een kleine afname van de liquide middelen. Het saldo liquide middelen is in januari 2019 gebruikt voor het aflossen van kasgeldleningen en het betalen van crediteuren.

De current ratio bedraagt circa 0,85. De liquiditeit is mede gelet op de mogelijkheid tot geborgde kasgeldfinanciering toereikend. De solvabiliteitsratio is per ultimo 2018 41,8% (2017: 42,4%). Stabiel maar iets lager dan vorig jaar als gevolg van investeringen waarvoor vreemd vermogen is aangetrokken.

Financieel meerjarenplan 2019 – 2023

De cijfers met betrekking tot resultaten en kasstromen zijn ontleend aan het Bedrijfsplan 2019–2023. Uit het financieel meerjarenplan blijkt dat ook voor de jaren 2019 tot en met 2023 stabiele resultaten worden verwacht.

Omschrijving	2019	2020	2021	2022	2023
Resultaat voor belastingen	305	1.137	145	58	363-
Afschrijvingen	9.438	9.731	10.297	10.173	10.202
Mutatie vlottende activa	318-	241-	155-	95-	34-
Mutatie vlottende passiva	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600
Mutatie reserves & voorzieningen	480	1.161-	322	322	322
Bouwrente	161-	599-	0	0	0
Operationele kasstroom	11.345	10.468	12.208	12.058	11.727
Investeringskasstroom	40.970-	44.699-	1.299-	1.243-	1.219-
Financieringskasstroom	29.625	34.231	10.909-	10.815-	10.508-

Voor het komende verslagjaar wordt een stabiele groei verwacht van de omzet uit scheepvaart alsmede opbrengsten uit hoofde van aan derden in gebruik gegeven terreinen. Laatstgenoemde opbrengsten vloeien meestal voort uit meerjarige overeenkomsten. Op basis van contractuele afspraken met bedrijven die zich in het beheersgebied van Groningen Seaports willen vestigen, wordt vanaf 2020 een toename verwacht van de erfpachtopbrengsten alsmede de hiermee samenhangende omzet uit scheepvaart. Ten behoeve van deze ingerekende omzetstijging dient nog wel fors te worden geïnvesteerd in kades en infrastructuur.

Het resultaat zal verder afhankelijk zijn van de mate waarin Groningen Seaports nieuwe bedrijven weet te interesseren voor vestiging in Delfzijl dan wel de Eemshaven. Zowel de inkomsten uit terreinen als de hiermee samenhangende scheepvaartopbrengsten worden hierdoor beïnvloed. Indien vestiging van een nieuw bedrijf

geschiedt door middel van een grond-verkoop-transactie in plaats van erfpacht, zal de (eenmalige) invloed op het resultaat nog substantiëler zijn. Verwachte grondverkooptransacties zijn vooralsnog, op basis van ervaringscijfers, naar bescheiden omvang ingeboekt.

Groningen Seaports zal in de komende jaren focussen op kostenbeheersing. Ondanks het toenemend aantal taken voor de organisatie van Groningen Seaports is de verwachting dat de personele bezetting niet noemenswaardig zal wijzigen. De kosten zullen zich, behoudens trendmatige ontwikkeling, stabiliseren behoudens toename van de afschrijvingen als gevolg van investeringen in vraag gebonden infrastructuur.

Verslag van de Raad van Commissarissen Groningen Seaports nv 2018

Inleiding

De Raad van Commissarissen (hierna RvC) heeft kennis genomen van het verslag van de directie over het boekjaar 2018. De jaarrekening is opgesteld door de directie en de RvC. Ernst & Young (EY) heeft de jaarrekening gecontroleerd. De auditcommissie heeft de jaarrekening uitvoerig besproken met de CFO en de externe accountant. Vervolgens heeft de RvC de jaarrekening met de directie besproken en heeft de externe accountant de jaarrekening van een goedkeurende controleverklaring voorzien. Op 15 maart 2019 is de jaarrekening tijdens de Algemene vergadering ter vaststelling door de aandeelhouders voorgelegd. De RvC stelt voor om decharge te verlenen aan de directie voor het gevoerde beleid en dat aan de RvC decharge wordt verleend voor het gehouden toezicht en dat de jaarrekening wordt vastgesteld.

A. Strategie en toezicht

Bijeenkomsten Raad van Commissarissen (RvC)

De RvC houdt toezicht op het beleid van de directie en op de algemene gang van zaken in de vennootschap en staat de directie met raad ter zijde. De RvC kijkt bij de vervulling van zijn taak naar het belang van de vennootschap. De RvC neemt daarbij ook de maatschappelijke aspecten die voor de organisatie relevant zijn in aanmerking. De wijze waarop de RvC zijn taak uitoefent, is vastgelegd in de statuten van Groningen Seaports en het door de aandeelhouder vastgestelde Reglement van de RvC. In dit verslag licht de RvC toe hoe de toezichtrol het afgelopen jaar is ingevuld.

In 2018 heeft de RvC negen keer vergaderd, en heeft twee keer via een schriftelijke ronde een besluit goedgekeurd. Alle commissarissen zijn, op een enkele uitzondering na, bij alle vergaderingen aanwezig geweest. De RvC heeft één vaste commissie, de auditcommissie. Twee tijdelijke commissies zijn gevormd in de aanstellingsprocedure voor de CFO. Naast de reguliere vergaderingen heeft de RvC in een heisessie bij de start van 2018 gesproken over de agenda voor de komende jaren en de voorbereiding die daarvoor nodig is. Het jaar 2018 stond onder andere in het licht van veranderingen in de top van het bedrijf met de effectuering van het besluit tot een tweehoofdige directie en de benoeming van de heer H.V. Sanders als CFO naast de CEO de heer C.L. König. De RvC kijkt op 2018 terug als een jaar waarin een nieuwe directie aan het roer staat en meer dan voorgaande jaren aandacht is voor verdere verduurzaming en vergroening van de industrie en energiesector in de havens, mede door de afspraken rondom het klimaatakkoord en de uitvoering van de aandeelhouderstrategie en de doelstellingen in de Havenvisie 2030.

Hoofdpunten van aandacht

CFO

De RvC heeft na de aanstelling van de nieuwe CEO in september 2017, in januari de procedure voor een CFO op zich genomen. Uitgangspunt vormde de profielschets die op 1 juni 2016 in de RvC is besproken. De heer H.V. Sanders is op 12 juli 2018 benoemd door de Algemene Vergadering als CFO. De OR heeft positief geadviseerd over zijn aanstelling.

VPB dossier

De RvC heeft net als in 2017 nauwgezet de voortgang van het vennootschapsbelasting dossier (VPB dossier) gevolgd, omdat belastingheffing grote gevolgen kan hebben op de liquiditeit en de exploitatie van de onderneming. In dit dossier wordt samen met de andere zeehavens opgetrokken. Eind 2018 is nog steeds onduidelijk hoe de langverwachte uitspraak door het Europese Hof op 25 oktober 2017 doorwerkt in de belastingheffing en welke effecten deze heeft op de onderneming. Om deze reden is in de jaarrekening 2018 de thans meest gerede schatting van de directie opgenomen, welke gegeven de stand van zaken met betrekking tot de afstemming met de Belastingdienst, onzeker is. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar de toelichting op de fiscale positie in de jaarrekening.

Besluiten

De RvC heeft in 2018 zes directiebesluiten voor grondtransacties goedgekeurd. Er zijn drie besluiten voor grondtransacties doorgeleid voor goedkeuring door de aandeelhouder. Voorts heeft de RvC de liquidatie van een deelneming goedgekeurd. Voor dit besluit was eveneens goedkeuring van de aandeelhouder nodig en is verkregen.

Strategische onderwerpen en projecten

De RvC heeft begin 2018 in haar jaarlijkse heissessie een basis gelegd voor meerdere strategische onderwerpen die door de directie worden uitgewerkt en voor goedkeuring worden voorgelegd aan de RvC. De uitwerkingen zullen worden afgestemd met de aandeelhouder. Een overzicht:

- De RvC heeft met de directie discussie gevoerd over de inzet van de verkoopopbrengsten, de verhouding tussen koop en erfpacht en over de verbetering van de exploitatie van de onderneming. De adviezen van de RvC zijn door de directie meegenomen voor verdere uitwerking.
- De RvC heeft gesproken over de samenwerking met andere havens, zoals de havenbedrijven Rotterdam en Amsterdam en grensoverschrijdende samenwerking met Duitsland. De voorzitter van de RvC en de directie hebben een werkbezoek aan Haven Amsterdam gebracht rondom het thema samenwerking. Deze wordt door beide directies verder uitgewerkt in de loop van 2019. Uit de verkenning naar de samenwerkingsmogelijkheden met Havenbedrijf Rotterdam is geconcludeerd dat deze niet heeft geleid tot een formele samenwerking.
- Er is veel aandacht besteed aan de mogelijkheden voor gebiedsontwikkeling en uitbreiding en strategische grondaankopen. De RvC heeft zich door de directie uitgebreid laten informeren over de procedure grondaankopen naar aanleiding van negatieve berichtgeving in de media, met onder meer een slepende rechtszaak waarin Groningen Seaports de gedaagde is. De rechtbank heeft eind 2018 de vordering afgewezen. Een voorstel om in Eemshaven Zuidoost grondaankopen te kunnen doen zonder een klantovereenkomst is door de aandeelhouder goedgekeurd. Deze stap heeft geleid tot de aankoop van 45 ha terrein. Verwacht wordt dat in 2019 zich een klant zal vestigen in dit gebied. De aandeelhouder heeft de nv verzocht om in brede zin een kader voor strategisch aankoopbeleid aan hen voor te leggen in 2019.
- De RvC heeft zich laten bijpraten over de ontwikkelingen met betrekking tot de digitale haven en data analytics, grensoverschrijdende samenwerking en de waterstof backbone.
- Tot slot heeft de RvC aandacht gevraagd voor zorgvuldige interne procedures en beveiliging tegen cybercrime en CEO-fraude.

Geen tegenstrijdig belang

In 2018 waren er geen transacties waarbij zich tegenstrijdige belangen van bestuurders, commissarissen, aandeelhouder of de externe accountant voordeden die van materiële betekenis zijn voor de vennootschap en/of de betreffende partijen. De RvC heeft in 2018 door een extern bureau onafhankelijk onderzoek laten doen naar mogelijke betrokkenheid van de voormalig directeur, bij grondtransacties in zijn rol van adviseur van een bedrijf dat gronden heeft aangekocht in een uitbreidingsgebied van Groningen Seaports. Uit het onderzoek zijn geen aanwijzingen gevonden dat de voormalig directeur gebruik heeft gemaakt van vertrouwelijke of bedrijfsgevoelige informatie in zijn hoedanigheid als adviseur.

Financiële rapportage

De directie verstrekt de RvC kwartaalrapportages waarin de actuele financiële resultaten zijn opgenomen, die afgezet zijn tegen het budget voor 2018, de jaarverwachting 2018 en de resultaten van 2017. In de auditcommissie en de RvC is hierover gesproken. Er is aandacht besteed aan de operationele kosten en resultaten, de rendementsontwikkeling en de financierings- en liquiditeitspositie van de onderneming en het streven naar een resultaat neutrale exploitatie.

Overige onderwerpen die aan de orde kwamen zijn: de ontwikkeling van de operationele kosten, acties bij tegenvallende resultaten en aandacht voor risicomanagement.

Jaargesprek met de directie

In het kader van de werkgeversrol van de RvC hebben voorzitter Bruggeman en RvC-lid Meijer een jaargesprek gevoerd met de directie.

B. Kwaliteitsborging

Samenstelling en taakverdeling van de RvC

De verhouding man/vrouw in de RvC is ultimo het boekjaar 3 mannelijke en 2 vrouwelijke leden. Alle leden hebben de Nederlandse nationaliteit. De RvC bestaat ultimo 2018 uit de volgende leden:

- De heer L.C. (Bert) Bruggeman
- De heer H. (Herman) Roose (voordracht Ondernemingsraad)
- De heer J. (Joop) Atsma (voordracht provincie Groningen)
- Mevrouw D. (Dertje) Meijer (voordracht gemeente Delfzijl)
- Mevrouw J. (Jantje) Schiphorst (voordracht gemeente Eemshoek).

Binnen de RvC bekleedt de heer Bruggeman de functie van voorzitter. De RvC wordt ondersteund door de secretaris van de vennootschap, mevrouw W.J.A (Monique) van den Dungen. Commissarissen worden benoemd voor een periode van 4 jaren. Ze kunnen eenmaal worden herbenoemd.

Aftreden en benoemingen

Bij de benoeming van zijn leden streeft de RvC naar een complementaire samenstelling wat betreft kennisgebieden en een divers mogelijke verdeling van zetels. De RvC was in 2018 het gehele jaar op volle sterkte. Er zijn geen commissarissen afgetreden. De heren Bruggeman en Roose vervullen het commissariaat voor de tweede termijn, de dames Meijer en Schiphorst en de heer Atsma voor de eerste termijn. Alle leden van de RvC zijn onafhankelijk in de zin van de Corporate Governance Code.

Permanente educatie

Nieuwe commissarissen ontvangen alle bedrijfsrelevante informatie en worden geïntroduceerd in de activiteiten binnen het havengebied. Daarnaast worden de commissarissen regelmatig bijgepraat over actuele ontwikkelingen. De RvC heeft dit jaar geen bedrijfsbezoek afgelegd.

Nevenfuncties en introductie

De leden van de RvC vervullen een reeks nevenfuncties. Deels zijn dat functies die ze vanuit hun hoofdwerkzaamheden op formele grond verrichten. Overige nevenfuncties worden vervuld vanuit diverse motieven, zoals de wens specifieke deskundigheid in te brengen of maatschappelijke betrokkenheid te tonen. Een volledige lijst van nevenfuncties is als bijlage aan dit verslag toegevoegd.

Zelfevaluatie

De RvC evalueert regelmatig haar functioneren (als geheel en dat van de individuele leden) en de wijze van toezicht houden door de voltallige raad en van de auditcommissie. Dit komt ook terug bij de tussentijdse contacten en mondelinge evaluaties tussen de leden buiten de formele vergaderingen, passend bij het streven van de RvC naar voortdurende verbetering. In november 2018 heeft de RvC een zelfevaluatie uitgevoerd met externe begeleiding. De evaluatie helpt de RvC haar samenstelling en rol te optimaliseren. De RvC heeft de kwestie van de zogenaamde CEO-fraude besproken waar één van de commissarissen bij betrokken was. De RvC heeft geconcludeerd dat, mede op basis van het onderzoek van een recherchebureau, er geen sprake is dat de integriteit van de commissaris in het geding is.

Ondernemingsraad

De RvC en de Ondernemingsraad (OR) hebben in 2018 twee maal met elkaar gesproken. Bij dit overleg waren de voorzitter en de voorzitter van de auditcommissie aanwezig. De commissarissen hebben het overleg als constructief en informatief ervaren. Besproken is de algemene gang van zaken van Groningen Seaports, de organisatieontwikkeling en de introductie van de CFO. De OR heeft positief geadviseerd over de benoeming van de heer H.V. Sanders als CFO.

Algemene vergadering en aandeelhouder

De RvC had in 2018 regulier en goed contact met de aandeelhouder. De enig aandeelhouder van Groningen Seaports nv is de gemeenschappelijke regeling Groningen Seaports. In de Algemene vergadering van Aandeelhouders op 28 juni 2018 is door de aandeelhouder de jaarrekening over 2017 vastgesteld en is over dat

boekjaar decharge verleend aan RvC en directie. Verder zijn de commissarissen op uitnodiging aanwezig geweest bij, en hebben als zodanig deelgenomen aan, vergaderingen van het Algemeen Bestuur (AB) van de Gemeenschappelijke Regeling Havenschap Groningen Seaports. In deze AB-vergaderingen werd besloten over het stemrecht van de Gemeenschappelijke Regeling als (enig) aandeelhouder van de vennootschap. Tevens zijn de Dagelijks Bestuursleden van de Gemeenschappelijke Regeling op uitnodiging aanwezig geweest bij enkele informele overleggen van RvC en directie. De voorzitter van de RvC heeft regelmatig voortgangs- en agenda overleggen gevoerd met de directie. Ook heeft de voorzitter van de RvC op incidentele basis individuele gesprekken gevoerd met leden van het management team.

Commissies

In lijn met de gedachten rond de professionalisering van intern toezicht en uitvoering van de governance-richtlijnen functioneert binnen de RvC een auditcommissie conform een door de RvC vastgesteld reglement. De auditcommissie heeft een adviserende functie voor de RvC. De auditcommissie bestaat uit de heer H. Roose (voorzitter en financieel expert binnen de RvC) en mevrouw J. Schiphorst (financieel expert). De auditcommissie ziet toe op interne risicobeheersings- en controlesystemen, de financiële informatieverschaffing door de directie en op de rol van de interne auditfunctie. Ook let de auditcommissie erop dat de aanbevelingen van de accountant worden opgevolgd en beoordeelt de commissie het beleid met betrekking tot ICT. In 2018 heeft de auditcommissie vijf keer vergaderd en twee maal een schriftelijk advies uitgebracht. Ze heeft de jaarrekening besproken in aanwezigheid van de accountant, de kwartaalrapportages, het auditplan en de voorgenomen transacties besproken en hierover geadviseerd aan de RvC, alsmede over de begroting en het bedrijfsplan. Tevens heeft de auditcommissie overlegd met de accountant. In 2018 is de auditcommissie nauw geïnformeerd over de gesprekken met de Belastingdienst betreffende de Vpb-verplichting. Bij deze vergaderingen zijn standaard ook de directieleden aanwezig.

Beloningsbeleid

Het beloningsbeleid van Groningen Seaports nv is in 2018 in de vergaderingen van de RvC niet als onderwerp behandeld. De bezoldiging van de directie en commissarissen valt binnen de normen van de Wet Normering bezoldiging Topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT). Hierop wordt indexering toegepast. Deze norm geldt overigens wettelijk niet voor Groningen Seaports nv, maar heeft de aandeelhouder als uitgangspunt aangegeven.

Dankwoord

De RvC bedankt de medewerkers en leiding voor het vele werk dat in 2018 met succes is verricht. De gesprekken die de leden individueel of als RvC hebben gevoerd in de organisatie zijn open en transparant geweest. Veel aandacht is daarbij besteed aan een robuuste en toekomstbestendige financiële basis onder de vennootschap. De RvC wil zich met de organisatie richten op een toekomst waarin met vertrouwen wordt gewerkt aan de realisatie van de doelstellingen van Groningen Seaports nv.

Bert Bruggeman

Voorzitter Raad van Commissarissen Groningen Seaports nv

Hoofd- en nevenfuncties leden Raad van Commissarissen 2018

Dhr. L.C. (Bert) Bruggeman

Hoofdfunctie

- Toezichhouder en adviseur

Nevenfuncties

- Voorzitter Raad van Toezicht Noordwest Ziekenhuisgroep Alkmaar/Den Helder
- Vicevoorzitter Raad van Toezicht Stichting Dimence Groep Deventer
- Lid Raad van Commissarissen Maastricht Health Campus

Dhr. H. (Herman) Roose

Hoofdfunctie

- CEO Steel Tower Europe Group bv
- COO/CFO Holthausen Clean Energy Solutions bv

Nevenfuncties

- Bestuurder Uturn Holding B.V. (tot juni 2018)
- Lid Raad van Advies H&S Groep
- Bestuurslid Stichting Drenthe Kunst Cultuur & Natuur
- Bestuurslid Stichting Noordelijk Cultuur Fonds

Dhr. J. (Joop) Atsma

Hoofdfunctie

- Lid Eerste Kamer der Staten-Generaal

Nevenfuncties

- Voorzitter Stichting Brancheorganisatie Kalversector (SBK)
- Voorzitter Vereniging van Tankopslagbedrijven (VOTOB)
- Voorzitter Stichting TVM Foundation
- Voorzitter vereniging SPaVO Surhuisterveen
- Voorzitter Stichting Fraude Aanpak Detailhandel en Afrekenen met Winkeldieven
- Lid Raad van Advies Arriva
- Lid Raad van Commissarissen Payroll Company

Mw. D. (Dertje) Meijer

Hoofdfunctie

- Algemeen Directeur Pathé Theatres Nederland (tot mei 2018)

Nevenfuncties

- Lid bestuur Amsterdam Museum Fonds
- Lid Raad van Advies Jinc
- Lid Raad van Advies Emma at work

Mw. J. (Jantje) Schiphorst

Hoofdfunctie

- CFO NDC Mediagroep

Nevenfuncties

- Commissaris Economic Board Groningen
- Bestuurslid VNO-NCW en MKB-Groningen

Deel 2: JAARREKENING

A. Balans

Voor winstbestemming			Bedragen x € 1.000
	Ref.	31-12-2018	31-12-2017
ACTIVA			
Vaste activa			
Materiële vaste activa	1	466.830	454.419
Financiële vaste activa	2	3.119	2.767
Totaal Vaste activa		469.949	457.186
Vlottende activa			
Vorderingen	3	62.514	62.162
Liquide middelen	4	13.041	13.177
Totaal Vlottende activa		75.555	75.340
TOTAAL ACTIVA		545.504	532.526
PASSIVA			
Eigen Vermogen			
Geplaatst aandelenkapitaal	5	198.058	198.058
Overige reserves	5	27.827	19.453
Resultaat verslagjaar	5	1.558	8.375
Totaal Eigen Vermogen		227.444	225.886
Voorzieningen	6	8.261	6.915
Langlopende schulden	7	219.606	220.856
Kortlopende schulden	8	90.194	78.869
TOTAAL PASSIVA		545.504	532.526

B. Winst-en-verliesrekening

Bedragen x € 1.000

	Ref.	2018	2017
Bedrijfsopbrengsten			
Netto omzet	10	41.133	45.548
Overige opbrengsten	11	3.369	3.155
Totaal Bedrijfsopbrengsten		44.502	48.703
Bedrijfslasten			
Salarissen	12	7.739	7.094
Sociale lasten	12	1.729	1.598
Afschrijvingen	13	8.684	8.416
Overige kosten	14	16.980	12.853
Totaal Bedrijfslasten		35.133	29.961
OPERATIONEEL RESULTAAT		9.369	18.742
Resultaat Deelnemingen	15	-319	-606
Financiële baten en lasten			
Financiële baten	16	487	412
Financiële lasten	16	-7.526	-7.470
Totaal Financiële baten en lasten		-7.039	-7.058
RESULTAAT VOOR BELASTINGEN		2.010	11.078
Belastingen	17	452	2.703
NETTO RESULTAAT NA BELASTINGEN		1.558	8.375

C. Overzicht van het totaalresultaat 2018

	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Nettoresultaat na belastingen	1.558	8.375
Geen mutaties	-	-
Totaal van de rechtstreekse mutaties in het eigen vermogen	-	-
Totaalresultaat	1.558	8.375

D. Kasstroomoverzicht

Bedragen x € 1.000

	2018	2017
Operationeel bedrijfsresultaat	9.369	18.742
Afschrijvingen	8.684	8.416
Mutatie werkkapitaal	115	33.021
Mutatie voorzieningen / deelnemingen	211	-8.844
Uit bedrijfsactiviteiten	18.379	51.335
Ontvangen rente	128	73
Betaalde rente	-7.631	-7.239
	-7.503	-7.166
Kasstroom uit operationele activiteiten	10.876	44.169
Investeringsactiviteiten		
Investerings in materiele vaste activa	-36.381	-18.622
Desinvesteringen in materiele vaste activa	7.899	8.587
Bijdragen derden	6.137	0
Investerings in financiële vaste activa	-827	-2.965
Desinvesteringen in financiële vaste activa	1.810	1.004
Kasstroom uit investeringsactiviteiten	-21.362	-11.996
Financieringsactiviteiten		
Ontvangsten uit leningen	35.600	14.000
Aflossingen leningen	-25.250	-47.650
Kasstroom uit financieringsactiviteiten	10.350	-33.650
Mutatie liquide middelen	-136	-1.477
Saldo liquide middelen begin verslagperiode	13.177	14.654
Saldo liquide middelen einde verslagperiode	13.041	13.177
Mutatie liquide middelen	-136	-1.477

E. Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Verslaggevingskader

De jaarrekening over 2018 is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen van Titel 9 Boek 2 BW en de uitspraken van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, uitgegeven door de Raad voor de Jaarverslaggeving.

Aanpassing vergelijkende cijfers

Als gevolg van nieuwe inzichten zijn wijzigingen aangebracht in de presentatie van bepaalde posten, te weten de materiële vaste activa en voorzieningen. De vergelijkende cijfers zijn dienovereenkomstig aangepast.

Activiteiten

Groningen Seaports is een naar Nederlands recht opgerichte Naamloze Vennootschap, statutair gevestigd te Delfzijl (KvK-nummer 58141057). De voornaamste activiteiten bestaan uit: het beheren, ontwikkelen en exploiteren van de havens in Delfzijl en de Eemshaven met bijbehorende haventerreinen en niet havengebonden terreinen, het aan derden uitgeven van deze terreinen, het ondersteunen van het Havenschap bij de uitoefening van haar taken, het verrichten of doen verrichten van alle andere werkzaamheden op industrieel, commercieel en financieel gebied. De jaarrekening is opgesteld op basis van het continuïteitsbeginsel.

Oordelen en schattingen

De opstelling van de jaarrekening vereist dat het management oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van de grondslagen en de gerapporteerde waarde van de activa en verplichtingen en van baten en lasten. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien en in de toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Lijst van kapitaalbelangen

Niet geconsolideerde maatschappijen en kapitaalbelangen, gewaardeerd tegen nettovermogenswaarde:

- Nv Ontwikkelingsmaatschappij RSCG (Groningen Railport) te Veendam: 65,92%-deelneming (2017: 65,92%-deelneming);
- Fivelpoort Beheer bv te Delfzijl: 100%-deelneming (2017: 100%-deelneming);
- Fivelpoort cv te Delfzijl: 0%-deelneming (2017: 29,33%-deelneming)
Doordat Groningen Seaports nv zich binnen Fivelpoort cv als beherend venoot opstelde werd dit verwerkt als 100% deelneming. Per 31-12-2018 is Fivelpoort cv ontbonden en opgenomen binnen Fivelpoort Beheer bv.

Hoewel bovenstaande deelnemingen allen zijn gekwalificeerd als groepsmaatschappijen van Groningen Seaports, worden deze groepsmaatschappijen op grond van artikel 2:407 lid 1 BW niet geconsolideerd, omdat de gezamenlijke betekenis van deze groepsmaatschappijen te verwaarlozen is ten opzichte van Groningen Seaports als geheel.

Saldere

Een actief en een post van het vreemd vermogen worden gesaldeerd in de jaarrekening opgenomen uitsluitend indien en voor zover:

- een deugdelijk juridisch instrument beschikbaar is om het actief en de post van het vreemd vermogen gesaldeerd en simultaan af te wikkelen en het stellige voornemen bestaat om het saldo als zodanig of beide posten simultaan af te wikkelen.

Algemeen

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar de onderneming zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen die economische voordelen in zich bergen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Activa

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs verminderd met afschrijvingen en bijdragen van derden. De onder de materiële vaste activa opgenomen 'Materiële vaste activa in aanbouw' zijn opgenomen voor zover de prestatie door de tegenpartij is gerealiseerd.

De verkrijgingsprijs omvat de inkoopprijs en de bijkomende kosten. De vervaardigingsprijs omvat de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige kosten, die rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend. In de vervaardigingsprijs kunnen voorts worden opgenomen een redelijk deel van de indirecte kosten. In de vervaardigingsprijs van projecten wordt de rente over het tijdvak dat aan de vervaardiging van het actief kan worden toegerekend opgenomen. Op vaste activa met een beperkte gebruiksduur wordt jaarlijks afgeschreven volgens een stelsel dat is afgestemd op de verwachte toekomstige gebruiksduur.

De in erfpacht uitgegeven gronden worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs minus eventuele investeringssubsidies en indien van toepassing cumulatieve bijzondere waarde-verminderingverliezen. In de jaren voor de verzelfstandiging werden de in erfpacht uitgegeven gronden gewaardeerd tegen eerste uitgifteprijs. Per verzelfstandigingsdatum (14 juni 2013) is verondersteld dat de boekwaarde van de in erfpacht uitgegeven gronden de historische kostprijs betreft ("deemed cost") rekening houdend met eventuele lagere opbrengstwaarde.

Ten behoeve van periodiek groot onderhoud baggerwerk is een voorziening gevormd. Het overige groot onderhoud wordt geactiveerd en afgeschreven op basis van de verwachte levensduur. De reguliere jaarlijkse onderhoudskosten worden op het moment van realisatie ten laste van het resultaat gebracht. Indien de verwachting omtrent de afschrijvings-methode, gebruiksduur en/of restwaarde in de loop van de tijd wijzigingen ondergaat, worden zij als een schattingswijziging verantwoord. Een materieel vast actief wordt niet langer in de balans opgenomen na vervreemding of wanneer geen toekomstige prestatie-eenheden van het gebruik of de vervreemding worden verwacht. De bate of last die voortvloeit uit de desinvestering wordt in de winst-en-verliesrekening verwerkt.

Bijzondere waardeverminderingen van materiële vaste activa

Groningen Seaports beoordeelt op elke balansdatum of een materieel vast actief of groep van materiële vaste activa een bijzondere waardevermindering heeft ondergaan. Groningen Seaports onderkent één groep van materiële vaste activa/kasstroom genererende eenheden, namelijk de gezamenlijke havens van Delfzijl (zeehaven en de binnenhavens) en de Eemshaven.

Voor alle categorieën materiële vaste activa (kasstroom genererende eenheden) die tegen verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs worden gewaardeerd, wordt bij aanwezigheid van objectieve aanwijzingen voor bijzondere waardeverminderingen een impairmenttoets uitgevoerd. Indien uit deze toets blijkt dat sprake is van een bijzondere waardevermindering wordt de omvang van dit verlies bepaald en als bijzondere waardevermindering in de winst-en-verliesrekening verwerkt.

Terugneming

Terugneming van een eerder verantwoord bijzonder waardevermindingsverlies vindt alleen plaats als sprake is van een wijziging van de gehanteerde schattingen bij het bepalen van de realiseerbare waarde sinds de verantwoording van het laatste bijzonder waardevermindingsverlies. In dat geval wordt de boekwaarde van het actief (kasstroom genererende eenheid) opgehoogd tot de geschatte realiseerbare waarde, maar niet hoger dan de boekwaarde die bepaald zou zijn (na afschrijvingen) als in voorgaande jaren geen bijzonder waardevermindingsverlies voor het actief zou zijn verantwoord.

Financiële vaste activa

Niet geconsolideerde deelnemingen waarin Groningen Seaports invloed van betekenis uitoefent op het zakelijke en financiële beleid worden tegen de vermogensmutatiemethode gewaardeerd. Overeenkomstig deze methode worden de deelnemingen in de balans opgenomen tegen het aandeel van Groningen Seaports in de nettovermogenswaarde vermeerderd met haar aandeel in de resultaten en haar aandeel in de directe mutaties in het eigen vermogen vanaf het moment van verwerving verminderd met haar aandeel in de dividenduitkeringen. In de winst-en-verliesrekening wordt het aandeel van Groningen Seaports in het resultaat van de deelnemingen opgenomen.

Indien de waarde van de deelneming volgens de vermogensmutatiemethode nihil is geworden, wordt deze methode niet langer toegepast en blijft de deelneming bij ongewijzigde omstandigheden op nihil gewaardeerd. Hierbij worden andere langlopende belangen in de deelneming die feitelijk worden aangemerkt als een onderdeel van de netto-investering, ook meegenomen. Indien en voor zover geheel of ten dele voor de schulden van de deelneming wordt ingestaan respectievelijk een feitelijke verplichting bestaat de deelneming tot betaling van haar schulden in staat te stellen, wordt zo nodig een voorziening opgenomen.

Een vervolgens verkregen aandeel in de winst van de deelneming wordt pas weer verwerkt indien en voor zover het cumulatief niet-verwerkte aandeel in het verlies is ingelopen.

De langlopende vorderingen worden opgenomen tegen geamortiseerde kostprijs op basis van de effectieve-rentemethode, verminderd met bijzondere waardeverminderverschillen. Baten en lasten worden in de winst-en-verliesrekening verwerkt zodra de vorderingen aan een derde worden overgedragen of een bijzondere waardevermindering ondergaan, alsmede via het amortisatieproces.

Vorderingen en overlopende activa

De vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde, vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs minus een eventuele benodigde voorziening voor oninbaarheid.

Liquide middelen

De liquide middelen zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde. Onder liquide middelen worden verstaan kasmiddelen en de tegoeden op bankrekeningen.

Passiva

Eigen vermogen

Het eigen vermogen bestaat uit Geplaatst aandelenkapitaal, Overige reserves en Resultaat boekjaar.

Voorzieningen

Een voorziening wordt gevormd indien de groep op balansdatum een in rechte afdwingbare of feitelijke verplichting heeft waarvan het waarschijnlijk is dat voor de afwikkeling een uitstroom van middelen noodzakelijk is en waarvan de omvang betrouwbaar is te schatten. De omvang van de voorziening wordt bepaald door de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om de desbetreffende verplichtingen en verliezen per balansdatum af te wikkelen. Tenzij anders vermeld, worden voorzieningen gewaardeerd tegen nominale waarde. Deze grondslag van waardering geldt voor de opgenomen voorzieningen baggeren Oosterhornkanaal, nazorg slibdepots, geluidsisolatie, jubileum personeel, personele regelingen en sanering terreinen.

Indien het waarschijnlijk is dat voor uitgaven die noodzakelijk zijn om een voorziening af te wikkelen een vergoeding van een derde zal worden ontvangen, wordt deze vergoeding gepresenteerd als een afzonderlijk actief.

Langlopende schulden

Bij de eerste opname van langlopende schulden worden deze opgenomen tegen reële waarde verminderd met de direct daaraan toe te rekenen transactiekosten. De langlopende schulden worden na de eerste waardering gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs volgens de effectieve-rentemethode. Winst of verlies worden in de winst-en-verliesrekening opgenomen zodra de verplichtingen niet langer op de balans worden opgenomen, alsmede via het amortisatieproces.

De geamortiseerde kostprijs is het bedrag waarvoor een financieel actief of financiële verplichting bij de eerste verwerking in de balans wordt opgenomen, verminderd met aflossingen op de hoofdsom, vermeerderd of verminderd met de via de effectieve-rentemethode bepaalde cumulatieve amortisatie van het verschil tussen dat eerste bedrag en het aflossingsbedrag en verminderd met eventuele afboekingen (direct, dan wel door het vormen van een voorziening) wegens bijzondere waardeverminderingen of oninbaarheid.

Kortlopende schulden

De overige kortlopende schulden worden na de eerste waardering gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs volgens de effectieve-rentemethode. Winst of verlies worden in de winst-en-verliesrekening opgenomen zodra de verplichtingen niet langer op de balans worden opgenomen, alsmede via het amortisatieproces.

Financiële instrumenten

Groningen Seaports maakt gebruik van een afgeleid financieel instrument (renteswap) ter afdekking van de gelopen risico's betreffende renteschommelingen. Ten aanzien van het rentederivaat wordt hedge-accounting toegepast. In geval sprake is van kostprijs-hedge-accounting en voor zover sprake is van ineffectiviteit (de nominale waarde van de renteswap overstijgt de afgedekte positie, zijnde de te betalen rente over de toekomstige nog op te nemen kasgeldleningen), is de lagere marktwaarde van de renteswap tot waardering gebracht. De marktwaarde van de renteswap worden onder meer bepaald door de marktrente en de verwachte ontwikkeling daarvan in relatie tot de contractuele rente.

Derivaten met toepassing van kostprijs-hedge-accounting

De afdekkingen worden volgens kostprijs-hedge-accounting verwerkt, indien voldaan wordt aan de volgende voorwaarden:

- documentatie van de algemene hedge-strategie, hoe de hedge-relaties passen in de doelstellingen van risicobeheer en de verwachting aangaande de effectiviteit van deze hedge-relaties;
- documentatie van de in het soort hedge-relatie betrokken hedge-instrumenten en afgedekte posities;
- verwerking van de ineffectiviteit in de winst-en-verliesrekening.

De afdekkingen die aan deze strikte voorwaarden voor hedge-accounting voldoen, worden als volgt verantwoord.

De waardering van het derivaat is afhankelijk van de afgedekte post en is als volgt:

- Indien de afgedekte (geamortiseerde) post tegen kostprijs in de balans wordt verwerkt, dan wordt ook het derivaat tegen kostprijs gewaardeerd
- Zolang de afgedekte post in de kostprijshedge nog niet in de balans is verwerkt, wordt ook het hedge-instrument niet geherwaardeerd. Indien de afgedekte post een monetaire post in vreemde valuta betreft, wordt het derivaat ook gewaardeerd tegen de contante koers op balansdatum. Indien het derivaat valuta-elementen in zich heeft, wordt het verschil tussen de contante koers die geldt op het moment van afsluiten van het derivaat en de termijankoers waartegen het derivaat zal worden afgewikkeld, verdeeld over de looptijd van het derivaat.

De resultaatbepaling is als volgt:

- Op elke balansdatum wordt bepaald of er sprake is of is geweest van ineffectiviteit
- Indien de kritische kenmerken van het hedge-instrument en van de afgedekte positie niet aan elkaar gelijk zijn of zijn geweest, is dit een indicatie dat de kostprijshedge een ineffectief deel bevat
- Indien en voor zover de ineffectiviteit per balansdatum op cumulatieve basis in een verlies resulteert, wordt de ineffectiviteit verwerkt in de winst-en-verliesrekening
- Indien de afgedekte positie van een verwachte toekomstige transactie leidt tot een financieel actief of een financiële verplichting, dan worden de daarmee verbonden nog niet in het resultaat verwerkte winsten of verliezen in dezelfde periode(n) in de winst-en-verliesrekening verantwoord als waarin het verkregen actief/aangegane verplichting van invloed is op het resultaat. Indien wordt verwacht dat een (deel van een) verlies dat nog niet in de winst-en-verliesrekening is verwerkt, in de toekomst niet met een tegengestelde winst uit de afgedekte positie wordt gecompenseerd, dan wordt dit verlies direct in de winst-en-verliesrekening opgenomen.

Kostprijshedge-accounting wordt beëindigd indien:

- Het hedge-instrument afloopt, wordt verkocht, beëindigd of uitgeoefend. Het cumulatieve gerealiseerde resultaat op het hedge-instrument dat nog niet in de winst-en-verliesrekening was verwerkt toen er sprake was van een effectieve hedge, wordt afzonderlijk in de overlopende posten in de balans verwerkt tot de afgedekte transactie plaatsvindt
- De hedge-relatie niet meer voldoet aan de criteria voor hedge-accounting. Indien de afgedekte positie een in de toekomst verwachte transactie betreft, vindt de verwerking van de hedge-resultaten als volgt plaats:
  - Indien de verwachte transactie naar verwachting nog plaatsvindt, wordt hedge-accounting vanaf dat moment stopgezet. Het hiermee samenhangende cumulatieve resultaat op het hedge-instrument dat in de periode waarin de hedge effectief was buiten de winst-en-verliesrekening of off-balance was gehouden, blijft afhankelijk van de situatie off-balance of op de balans.
  - Indien de verwachte transactie naar verwachting niet meer plaatsvindt, wordt het hiermee samenhangende cumulatieve resultaat op het hedge-instrument dat in de periode waarin de hedge effectief was buiten de winst-en-verliesrekening of off-balance was gehouden, naar de winst-en-verliesrekening overgebracht.

Een financieel instrument wordt niet langer in de balans opgenomen indien een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle rechten op economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot de positie aan een derde zijn overgedragen.

Leasing

De beoordeling of een overeenkomst (waaronder een erfpachtovereenkomst) een lease bevat, vindt plaats op grond van de economische realiteit op het tijdstip van het aangaan van het contract. Het contract wordt aangemerkt als een leaseovereenkomst als de nakoming van de overeenkomst afhankelijk is van het gebruik van een specifiek actief of de overeenkomst het recht van het gebruik van een specifiek actief omvat.

Groningen Seaports als lessee

Groningen Seaports is lessee ten aanzien van een aantal financial lease contracten. In geval van financiële leasing (waarbij de voor- en nadelen verbonden aan de eigendom van het lease-object geheel of nagenoeg geheel door de lessee worden gedragen) worden het lease-object en de daarmee samenhangende schuld bij het aangaan van de overeenkomst in de balans verwerkt tegen de reële waarde van het lease-object op het moment van het aangaan van de leaseovereenkomst of, indien dit lager is, tegen de contante waarde van de minimale leasebetalingen. De initiële directe kosten van de lessee worden opgenomen in de eerste verwerking van het actief. De leasebetalingen worden gesplitst in rentelasten en aflossing van de uitstaande verplichting, waarmee een constante rentevoet wordt bereikt over de resterende netto-verplichting.

Het geactiveerd lease-object wordt afgeschreven over de kortste termijn van de leaseperiode of de gebruiksduur van het object, in geval er geen redelijke zekerheid is dat de lessee aan het einde van de leaseperiode eigenaar wordt. In geval van operationele leasing worden de leasebetalingen lineair over de leaseperiode ten laste van de winst-en-verliesrekening gebracht.

Groningen Seaports als lessor

Groningen Seaports is lessor ten aanzien van een aantal operational lease-contracten. Bij operationele lease worden de leasebatan op tijdsevenredige basis over de leaseperiode ten gunste van de winst-en-verliesrekening gebracht. Initiële directe kosten worden toegerekend over de leaseperiode tegenover de leasebatan. De uitgegeven erfpachtcontracten worden gekwalificeerd als operationele leasing.

Grondslagen voor resultaatbepaling

Netto-omzet

Onder netto omzet wordt verstaan de omzet die rechtstreeks aan het jaar zijn toe te rekenen en die in het jaar als gerealiseerd kunnen worden beschouwd onder aftrek van kortingen en van over de omzet geheven belastingen. De omzet heeft voornamelijk betrekking op in rekening gebrachte havengelden en inkomsten uit exploitatie van terreinen en faciliteiten.

Scheepvaart

De opbrengsten uit hoofde van exploitatie van de havens (waaronder havengelden, kadegelden en ligplaatsgelden) worden toegerekend aan het jaar waarin de prestatie door Groningen Seaports is geleverd.

Exploitatie van terreinen

De opbrengsten uit hoofde van de exploitatie van terreinen (waaronder uitgifte van gronden in erfpacht, verhuur van gronden en verlening van opstalrechten) worden verwerkt naar rato van de verrichte prestaties.

Verkoop van gronden

Opbrengst uit verkoop van gronden wordt in de winst-en-verliesrekening verwerkt als alle belangrijke rechten op economische voordelen alsmede alle belangrijke risico's met betrekking tot de gronden zijn overgedragen aan de koper, het bedrag van de opbrengst op betrouwbare wijze kan worden bepaald en ontvangst van de opbrengst waarschijnlijk is.

Verlenen van diensten aan derden

Indien het resultaat van een transactie aangaande het verlenen van een dienst betrouwbaar kan worden geschat en ontvangst van de opbrengst waarschijnlijk is, wordt de opbrengst met betrekking tot die dienst verwerkt naar rato van de verrichte prestaties.

Rente

Renteopbrengsten worden tijdsevenredig in de winst-en-verliesrekening verwerkt rekening houdend met de effectieve rentevoet van de desbetreffende actiefpost, indien hun bedrag bepaalbaar is en hun ontvangst waarschijnlijk.

Exploitatiesubsidies

Exploitatiesubsidies worden ten gunste van de winst-en-verliesrekening gebracht in het jaar ten laste waarvan de gesubsidieerde uitgaven komen, waarin de opbrengsten zijn gedeerd dan wel waarin het exploitatietekort zich heeft voorgedaan. Subsidies en bijdragen met betrekking tot investeringen in materiële vaste activa worden in mindering gebracht op het desbetreffende actief en per saldo als onderdeel van de afschrijvingen verwerkt in de winst-en-verliesrekening.

Kosten

De kosten worden bepaald met inachtneming van de hiervoor reeds vermelde grondslagen van waardering en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben. (Voorzienbare) verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het boekjaar worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden en overigens wordt voldaan aan de voorwaarden voor het opnemen van voorzieningen.

Personeelslasten

De uit de arbeidsvoorwaarden voortvloeiende kosten voor lonen, salarissen, pensioenen en sociale lasten worden verantwoord in de winst-en-verliesrekening.

Rente

Rente wordt toegerekend aan de opeenvolgende verslagperioden naar rato van de resterende hoofdsom. (Dis)agio en aflossingspremies worden als rentelast aan de opeenvolgende verslagperioden toegerekend zodanig dat tezamen met de over de lening verschuldigde rentevergoeding de effectieve rente in de winst-en-verliesrekening wordt verwerkt en in de balans de amortisatiewaarde van de schuld. Periodieke rentelasten en soortgelijke lasten komen ten laste van het jaar waarover zij verschuldigd worden.

Afschrijvingen

De afschrijvingen op materiële vaste activa worden gebaseerd op de verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs. Op terreinen wordt niet afgeschreven. Afschrijvingen vinden plaats volgens de lineaire methode op basis van de verwachte economische levensduur. Afschrijvingen geschieden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar. Indien extra wordt afgeschreven, wordt dit toegelicht. Indien sprake is van een bijzondere waardevermindering wordt de omvang van het verlies (bijzondere waardevermindering) bepaald en in de winst-en-verliesrekening verwerkt in het jaar waarin de bijzondere waardevermindering haar oorsprong vindt.

Vennootschapsbelasting

Alle aandelen van Groningen Seaports worden gehouden door een publieksrechtelijk rechtspersoon (GR Havenschap Groningen Seaports). Op grond van art. 2 lid 3 en 7 van de wet op de Vennootschapsbelasting waren de activiteiten van Groningen Seaports tot en met 31 december 2016 vrijgesteld van de heffing van vennootschapsbelasting. Vanaf 1 januari 2017 is dit artikel vervallen en is Groningen Seaports wel vennootschapsbelastingplichtig.

Uitvloeisel van de invoering van de belastingplicht ingaande 1 januari 2017 is dat een fiscale openingsbalans naar de situatie per 1 januari 2017 moet worden opgesteld. De onderscheiden balansposten dienen op de fiscale openingsbalans te worden gewaardeerd naar de waarde in het economisch verkeer. Groningen Seaports is reeds geruime tijd doende om ten behoeve van de waardering van de balansposten informatie te verzamelen en op basis hiervan, mede met behulp van externe deskundigheid op het gebied van waardering en taxatie, te komen tot een bepaling van de waarde van de activa en passiva van Groningen Seaports per 1 januari 2017 in het economisch verkeer.

Uit de tot en met heden uitgevoerde werkzaamheden ten behoeve van het opstellen van de fiscale openingsbalans per 1 januari 2017 blijkt dat met name ten aanzien van de volgende balansposten (aanzienlijke) afwijkingen ontstaan ten opzichte van de commerciële waardering van deze posten op de balans per 31 december 2016 volgens de jaarrekening 2016:

Balanspost	Referentie Toelichting	Commerciële boekwaarde per 1 januari 2017 (x € 1.000.000)
1. Voorraad gronden (in erfpacht uit te geven/te verkopen)	1	32
2. In erfpacht uitgegeven gronden, Infrastructuur, Gebouwen, Materiële vaste activa in aanbouw en Overige activa	1	420
3. Voorziening Groot onderhoud infrastructuur	-	(15)
4. Marktwaaarde derivaat	G.	-

Voor de in bovenstaand overzicht onder 1 t/m 3 genoemde balansposten is de waardering gebaseerd op een netto contante waarde berekening, welke afhankelijk is van uitgangspunten en veronderstellingen ten aanzien van onder meer de toekomstige kasstromen en de te hanteren disconteringsvoet (WACC). Om deze reden heeft de bepaling van de waarde in het economisch verkeer van deze balansposten soms een meer arbitrair karakter. Voor het onder 4 genoemde derivaat (zie ook onder hoofdstuk G, Niet in de balans opgenomen verplichtingen) is de waarde in het economisch verkeer relatief eenvoudig te bepalen op basis van marktinformatie.

De bepaling van de waarde in het economisch verkeer per separate balanspost zal voor "Marktwaaarde derivaat" leiden tot een passiefpost op de fiscale openingsbalans. Bepaling van de waarde in het economisch verkeer van de onder 1 t/m 3 genoemde balansposten zal naar de huidige inschatting leiden tot een hogere actiefpost op de fiscale openingsbalans die tenminste de passiefpost inzake "Marktwaaarde derivaat" compenseert. Uitgevoerde gevoeligheidsanalyses ten aanzien van de categorieën 1 t/m 3 laten zien dat in de bepaling van de fiscale waarden van deze categorieën thans aanzienlijke schattingsintervallen aanwezig zijn (indicatief € 300 miljoen).

De fiscale openingsbalans is ten tijde van het opmaken van de jaarrekening 2018 nog onderwerp van bespreking met de Belastingdienst, in gezamenlijkheid met de overige Nederlandse zeehavens. Omdat de fiscale openingsbalans ten tijde van het opmaken van de jaarrekening 2018 nog onderwerp van bespreking is met de Belastingdienst, is in de jaarrekening 2018 de thans meest gerede schatting van de directie opgenomen. Deze schatting is onzeker gegeven de stand van zaken met betrekking tot de afstemming met de Belastingdienst. De thans meest gerede schatting leidt tot actieve en passieve belastinglatenties die naar verwachting gesaldeerd en gelijktijdig afgewikkeld kunnen worden. Het saldo van deze belastinglatenties wordt thans ingeschat op circa nihil, derhalve zijn geen belastinglatenties verantwoord in de jaarrekening 2018. Dientengevolge is in de jaarrekening 2018 voor het berekenen van de belastingen over het resultaat uitgegaan van het huidige geldende tarief voor de vennootschapsbelasting van 25 procent berekend over het resultaat voor belastingen, rekening houdend met hierin begrepen permanent vrijgestelde bedragen. Voor Groningen Seaports nv betreft dit de deelnemingsvrijstelling inzake nv Ontwikkelingsmaatschappij Rail Service Centrum Groningen.

Acute belastingen

De belastingen worden berekend op basis van het verantwoorde resultaat uitgaande van het geldende belastingtarief, rekening houdend met fiscaal vrijgestelde posten en geheel of gedeeltelijk niet-afrekbare kosten. De belastingvorderingen en belastingverplichtingen worden gesaldeerd indien is voldaan aan de algemene voorwaarden voor saldering. Tussen de vennootschap en haar Nederlandse groepsmaatschappijen bestaat geen fiscale eenheid.

Latente belastingen

Voor alle belastbare tijdelijke verschillen tussen de commerciële en fiscale balanswaardering, wordt een latente belastingverplichting opgenomen. Voor alle verrekenbare tijdelijke verschillen tussen de commerciële en fiscale balanswaardering en voor beschikbare voorwaartse verliescompensatie wordt een latente belastingvordering opgenomen voor zover het waarschijnlijk is dat er fiscale winst beschikbaar zal zijn voor verrekening. De latente belastingvorderingen en -verplichtingen worden opgenomen onder de financiële vaste activa respectievelijk voorzieningen.

De waardering van latente belastingverplichtingen en -vorderingen wordt gebaseerd op de fiscale gevolgen van de door de vennootschap, per balansdatum, voorgenomen wijze van realisatie of afwikkeling van activa, voorzieningen, schulden of overlopende passiva. Hierbij wordt uitgegaan van het geldende belastingtarief. De latente belastingverplichtingen en vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

De latente belastingvorderingen en -verplichtingen worden gesaldeerd indien de vennootschap een in rechte afdwingbaar recht heeft om actuele belastingvorderingen te salderen met actuele belastingverplichtingen en de uitgestelde belastingvorderingen en de uitgestelde belastingverplichtingen verband houden met winstbelastingen die betrekking hebben op dezelfde fiscale eenheid en door dezelfde belastingautoriteit worden geheven.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode. De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit de liquide middelen. Ontvangsten en uitgaven uit hoofde van interest zijn opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten.

F. Toelichting op de balans

1. Materiele vaste activa

Bedragen x € 1.000

Omschrijving	Gronden en erfpachtterreinen	Infra-structuur	Materiële vaste activa in aanbouw	Gebouwen	Overig	Totaal
Aanschafwaarde 31-12-2017	169.817	326.772	9.271	6.663	11.333	523.856
Cumulatieve afschrijvingen		-59.260		-1.430	-8.747	-69.437
Boekwaarde 31-12-2017	169.817	267.512	9.271	5.233	2.586	454.419
Investeringen	21.982	1.234	11.916			35.131
Desinvesteringen	-6.306	-104	-1.489			-7.899
Bijdragen derden		-6.137				-6.137
Overboekingen	10.271	-4.228	-6.300	13	244	0
Afschrijvingen		-7.843		-212	-629	-8.684
Boekwaarde 31-12-2018	195.763	250.434	13.398	5.034	2.201	466.830
Cumulatieve afschrijvingen	0	-67.103		-1.642	-9.376	-78.121
Aanschafwaarde 31-12-2018	195.763	317.537	13.398	6.676	11.577	544.951

Gronden en erfpachtterreinen

De gronden en erfpachtterreinen hebben betrekking op de nog in erfpacht uit te geven / te verkopen gronden en de in erfpacht uitgegeven gronden.

De verdeling van de post gronden en erfpachtterreinen is als volgt:

Bedragen x € 1.000

	31-12-2018		31-12-2017	
Uit te geven gronden	692 ha.	57.503	728 ha.	32.387
Terreinen uitgegeven in erfpacht	362 ha.	138.260	336 ha.	137.430
		195.763		169.817

Voorraad gronden (nog in erfpacht uit te geven/te verkopen)

Van de voorraad grond met een boekwaarde van € 57.503.000 (2017 € 32.387.000) is Groningen Seaports nv geen juridisch, maar wel economisch eigenaar door middel van financiële leasecontracten (erfpachtcontracten). Voor een nadere toelichting op deze contracten wordt verwezen naar de toelichting op financiële lease onder de niet in de balans opgenomen regelingen. Als gevolg van grondaankopen in 2018 en het afwickelen van het project natuurcompensatie is de boekwaarde verhoogd.

In erfpacht uitgegeven gronden

De in erfpacht uitgegeven gronden betreffen operationele leaseovereenkomsten. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar de toelichting op operationele lease onder de niet in de balans opgenomen regelingen.

Infrastructuur

Onder infrastructuur zijn de in gebruik genomen infrastructurele werken opgenomen. Het betreft hier met name havenbekken, kaden, wegen, steigers en utilitaire voorzieningen zoals stoomleidingen. De jaarlijkse onderhoudskosten komen ten laste van de exploitatie.

Materiële vaste activa in aanbouw

Onder Materiële vaste activa in aanbouw zijn de investeringsprojecten opgenomen die nog niet gereed dan wel nog niet in gebruik zijn genomen. De infrastructurele werken die gereed zijn dan wel in gebruik zijn genomen worden opgenomen onder de post 'Infrastructuur'. Ook in 2018 is om die reden een deel van de Materiële vaste activa in aanbouw overgeboekt naar Infrastructuur. De grootste projecten welke worden verantwoord onder de Materiële vaste activa in aanbouw betreffen de aanleg van de stoomleiding fase 3 en de ophoging van Energypark West. In de vervaardigingsprijs van projecten wordt rente over het tijdvak dat aan de vervaardiging van het actief kan worden toegerekend opgenomen. De toegerekende bouwrente is gebaseerd op de werkelijk betaalde rente en de cumulatieve investering in de projecten en bedraagt voor 2018 € 112.000. De overige betaalde rente is ten laste gebracht van het resultaat.

Bedrijfsgebouwen

De bedrijfsgebouwen betreft met name het kantoorgebouw aan de Handelskade Oost in Delfzijl. De jaarlijkse onderhoudskosten komen ten laste van de exploitatie.

Afschrijvingen

De afschrijvingen worden berekend op basis van een vast percentage van de kosten van aanschaf of vervaardiging (lineaire afschrijving) waarbij rekening wordt gehouden met de geschatte economische gebruiksduur en de restwaarde. Bij infrastructurele werken vindt de eerste afschrijving plaats in het jaar waarop het actief beschikbaar is voor beoogd gebruik. Op overige investeringen wordt afgeschreven vanaf het moment van levering of bij ingebruikname. Op gronden wordt niet afgeschreven. Op materiële vaste activa in aanbouw vindt afschrijving plaats op projecten indien deelprojecten gereed zijn gekomen en in gebruik zijn genomen.

Afschrijvingstermijnen:

Gronden en terreinen	0,00% - 10,00%
Bedrijfsgebouwen	2,50% - 3,33%
Materiële vaste activa in aanbouw	2,00% - 33,33%
Overige materiële vaste activa	6,67% - 33,33%

Impairment

Groningen Seaports beoordeelt per balansdatum of een materieel actief of groep van materiële vaste activa een bijzondere waardevermindering heeft ondergaan. Op grond van informatie uit externe bronnen en interne bronnen zijn er geen aanwijzingen bekend dan wel waarschijnlijk dat sprake is van een bijzondere waardevermindering. Een impairment toets heeft derhalve niet plaatsgevonden.

2. Financiële vaste activa

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	31-12-2018	31-12-2017
Deelnemingen	2.256	2.099
Langlopende vorderingen	863	668
Totaal Financiële vaste activa	3.119	2.767

Deelnemingen

Deelneming	Bedragen x € 1.000			
	31-12-2017	Aandeel in resultaat	Dividend-uitkeringen	31-12-2018
- nv Ontwikkelingsmij Rail Service Center Groningen (65,92%) - Groningen Railport Veendam	2.099	201	44	2.256
- Fivelpoort cv te Delfzijl (31-12-2017: 29,33%, 31-12-2018: 0%)	0	0	0	0
- Fivelpoort Beheer bv te Delfzijl (100%)	0	0	0	0
Totaal deelnemingen	2.099	201	44	2.256

Het aandeel in het resultaat van Groningen Railport betreft het verwachte resultaat van 2018 en de verwerking van het definitieve resultaat van 2017.

De negatieve vermogenswaarde van Fivelpoort cv en Fivelpoort Beheer bv bedroeg per 1-1-2018 € 8.986.000. In 2018 is het definitieve resultaat van 2017 en het verwachte resultaat over 2018 verwerkt, samen bedraagt dit € 521.000 negatief. De netto vermogenswaarde per 31-12-2018 komt hiermee uit op € 9.507.000 negatief. In verband met het uittreden van de vennoten uit Fivelpoort cv wordt deze deelneming per 31-12-2018 ontbonden. Per deze datum vallen de activa en passiva toe aan Fivelpoort Beheer bv. Vanuit deze entiteit zullen tevens de activiteiten plaatsvinden die voorheen door Fivelpoort cv werden verricht. De negatieve netto vermogenswaarde betreft hierdoor per 31-12-2018 alleen de deelneming in Fivelpoort Beheer bv. Deze negatieve netto vermogenswaarde is gesaldeerd met de vordering vanuit rekening-courant met Fivelpoort beheer bv, onderdeel van de kortlopende vorderingen.

De deelnemingen zijn niet geconsolideerd in de jaarrekening van Groningen Seaports omdat de feitelijke betekenis te verwaarlozen is voor het geconsolideerde geheel.

Langlopende vorderingen

Bedragen x € 1.000

Vordering	31-12-2017	Verstrekte leningen	Ontvangen aflossingen	Voorziening oninbaar	31-12-2018
Termijndebiteuren	3.575	827	1.766	0	2.636
Voorziening dubieuze debiteuren	-2.907	0	0	1.134	-1.773
Totaal langlopende vorderingen	668	827	1.766	1.134	863

De post Termijndebiteuren betreft betalingsafspraken welke met klanten zijn overeengekomen, veelal bij verkoop van terreinen. De looptijd van de vorderingen wordt met de verschillende debiteuren in een overeenkomst vastgelegd. De voorziening dubieuze debiteuren heeft met name betrekking op de openstaande vordering op Aldel, uit de periode van voor de herstart van Aldel. Verder is er in 2018 één nieuwe betalingsovereenkomst afgesloten.

Onder de aflossingen is ook een bedrag opgenomen dat naar verwachting in 2019 wordt ontvangen, in totaal € 482.000. Dit bedrag is opgenomen onder de Overige vorderingen.

Het verloop van de voorziening dubieuze debiteuren op langlopende vorderingen is als volgt:

Bedragen x € 1.000

Stand 01-01-2018	2.907
Mutaties in 2018:	
Toevoeging	
Ten gunste van het resultaat vrijgevallen	1.134-
Stand 31-12-2018	1.773

3. Vorderingen

Bedragen x € 1.000

Omschrijving	31-12-2018	31-12-2017
1. Handelsdebiteuren	1.856	2.706
2. Vorderingen op groepsmaatsch. deelnemingen	6.284	6.291
3. Omzetbelasting	3.875	286
4. Overige vorderingen	49.249	51.604
5. Overlopende activa	1.250	1.275
Totaal Vorderingen	62.514	62.162

1. De post debiteuren is inclusief de voorziening dubieuze debiteuren van € 2.418.000. Tegen een aantal debiteuren loopt een juridische procedure om inning te bewerkstelligen.

Het verloop van de voorziening dubieuze debiteuren is als volgt:

Bedragen x € 1.000

Stand 31-12-2017	2.112
Mutaties in 2018:	
Toevoeging	526
Afboeking	
Ten gunste van het resultaat vrijgevallen	-220
Stand 31-12-2018	2.418

2. De vorderingen op groepsmaatschappijen en deelnemingen bestaan uit de volgende rekening-courant verhoudingen:

Bedragen x € 1.000

Gemeenschappelijke Regeling Havenschap Groningen Seaports	191
Fivelpoort cv	-
Fivelpoort Beheer bv	15.600
Stand 31-12-2018	15.791

Conform de rekening-courant overeenkomst met Fivelpoort wordt er rente in rekening gebracht over de gemiddelde stand van het rekening-courant saldo. Over 2018 is 2,81% rente in rekening gebracht. De renteopbrengst is verantwoord onder 'financiële baten en lasten' in de Winst-en-verliesrekening.

In verband met het uittreden van de vennoten uit Fivelpoort cv is deze deelneming per 31-12-2018 ontbonden. Per deze datum vallen de activa en passiva toe aan Fivelpoort Beheer bv, waaronder ook de rekening-courant verhouding. Per 31-12-2018 heeft Groningen Seaports alleen nog een vordering op Fivelpoort Beheer bv. Groningen Seaports is hoofdelijk aansprakelijk voor de vermogenstekorten van de deelneming in Fivelpoort Beheer bv. Om deze reden is een voorziening gevormd voor het volledige vermogenstekort van Fivelpoort Beheer bv. Deze voorziening is in mindering gebracht op het te vorderen bedrag rekening-courant verhouding met Fivelpoort Beheer bv. Het verloop van de voorziening deelneming Fivelpoort is als volgt:

Bedragen x € 1.000	
Stand 31-12-2017	8.986
Mutatie in 2018:	
Bij: negatief resultaat 2018 deelneming Fivelpoort	521
Dotatie	
Stand 31-12-2018	9.507

3. Per eind 2018 is er een te vorderen bedrag omzetbelasting.

4. De specificatie van de 'Overige vorderingen' is als volgt:

Bedragen x € 1.000	
- Vordering in verband met de gestorte borg als gevolg van de negatieve waarde van een afgesloten derivaat. Groningen Seaports heeft geen recht van onderpand. In het hoofdstuk 'Financiële instrumenten' is deze zogenaamde CSA verder toegelicht.	38.010
- Vordering in verband met een grondtransactie in 2018. Deze opbrengst zal worden ontvangen in 2019.	7.562
- Vordering op de GR Havenschap Groningen Seaports voor de dienstenvergoeding 2018	2.573
- De verwachte aflossing van de termijndebiteuren	482
- Overige vorderingen	622
Stand 31-12-2018	49.249

5. De post overlopende activa heeft betrekking op vooruitbetaalde kosten voor 2019.

4. Liquide middelen

Bedragen x € 1.000		
Omschrijving	31-12-2018	31-12-2017
Kas	2	1
Bank	13.039	13.176
Totaal Liquide middelen	13.041	13.176

Bankrekeningen met een positief saldo zijn onder de liquide middelen opgenomen. De liquide middelen staan ter vrije beschikking aan de vennootschap.

5. Eigen Vermogen

Bedragen x € 1.000		
Omschrijving	31-12-2018	31-12-2017
Geplaatst aandelenkapitaal	198.058	198.058
Overige reserves	27.827	19.453
Resultaat verslagjaar	1.558	8.375
Totaal Eigen vermogen	227.444	225.885

Geplaatst aandelenkapitaal

Bedragen x € 1.000	
Stand 31-12-2017	198.058
Mutatie 2018	0
Stand 31-12-2018	198.058

Groningen Seaports nv is opgericht op 14 juni 2013 door de Gemeenschappelijke Regeling Havenschap Groningen Seaports (voorheen Gemeenschappelijke Regeling Havenschap Eemshaven/Delfzijl). Het maatschappelijk kapitaal bedraagt € 600 miljoen, verdeeld over 600 miljoen aandelen met een nominale

waarde van € 1. Het geplaatst kapitaal bedraagt bij oprichting en einde boekjaar € 198.058.000, verdeeld in 198.058.000 gewone aandelen van € 1 nominaal. Volstorting van het geplaatst kapitaal heeft plaatsgevonden door inbreng (in natura) van de onderneming van GR Havenschap Groningen Seaports.

Overige reserves

	Bedragen x € 1.000	
Stand 31-12-2017		19.453
Bij: verdeling resultaat boekjaar 2017	8.375	
Stand 31-12-2018		27.827

Resultaat verslagjaar

	Bedragen x € 1.000	
Omschrijving	31-12-2018	31-12-2017
Resultaat boekjaar 2017		8.375
Resultaat boekjaar 2018	1.558	
Resultaat verslagjaar	1.558	8.375

Voorstel winstbestemming 2018

Aan de algemene vergadering wordt voorgesteld om het resultaat ad. € 1.558.000 toe te voegen aan de overige reserves.

6. Voorzieningen

	Bedragen x € 1.000	
Omschrijving	31-12-2018	31-12-2017
1 Baggeren Oosterhornkanaal	420	280
2 Nazorg slibdepots	2.719	2.379
3 Geluidsisolatie	220	170
4 Jubileum personeel	58	59
5 Personele regelingen	1.144	328
6 Sanering terreinen	3.700	3.700
Totaal voorzieningen	8.261	6.915

Het verloop van de voorzieningen is als volgt:

1. Voorziening baggeren Oosterhornkanaal

	Bedragen x € 1.000	
Stand 31-12-2017		280
Mutaties in 2018:		
Toevoeging	140	
Onttrekking		
Ten gunste van het resultaat vrijgevallen		
Stand 31-12-2018		420

De voorziening baggeren Oosterhornkanaal is gevormd om de kosten voor toekomstig groot onderhoud baggerwerk te kunnen dekken. De voorziening is gebaseerd op een actueel groot onderhoudsplan. De voorziening is gewaardeerd op nominale waarde. Het saldo van de voorziening per 31 december 2018 tezamen met de toekomstige dotaties zal naar verwachting toereikend zijn voor de genoemde uitgaven.

De reguliere baggerkosten worden direct ten laste van het resultaat gebracht. In 2019 zal naar verwachting geen onttrekking vanuit de voorziening plaatsvinden. In de komende 5 jaren zal naar verwachting eveneens geen onttrekking vanuit de voorziening baggeren Oosterhornkanaal plaatsvinden.

2. Voorziening nazorg slibdepots

Bedragen x € 1.000

Stand 31-12-2017	2.379
Mutaties in 2018:	
Toevoeging	340
Onttrekking	
Ten gunste van het resultaat vrijgevallen	
Stand 31-12-2018	2.719

De voorziening nazorg slibdepots is gevormd om de kosten voor de nazorgregelingen te kunnen dekken. De voorziening is gebaseerd op de Verordening op de instelling en invordering van de nazorgheffing stortplaatsen provincie Groningen. De voorziening is gewaardeerd op nominale waarde. Het saldo van de voorziening per 31 december 2018 tezamen met de toekomstige dotaties zal naar verwachting toereikend zijn voor de genoemde uitgaven.

In 2019 zal naar verwachting geen onttrekking vanuit de voorziening plaatsvinden. In de komende 5 jaren zal naar verwachting € 1,4 miljoen worden aangewend ten laste van de voorziening nazorg slibdepots.

3. Voorziening Geluidsisolatie

Bedragen x € 1.000

Stand 31-12-2017	170
Mutaties in 2018:	
Toevoeging	50
Onttrekking	
Ten gunste van het resultaat vrijgevallen	
Stand 31-12-2018	220

Eind januari 2010 is in de Stuurgroep Geluid (Provincie, Gemeente Delfzijl, EZ Noord, Groningen Seaports en SBE) een akkoord bereikt over een nieuwe geluidszone voor het haven- en industriegebied van Delfzijl. Dit akkoord behelst onder meer een nieuwe geluidszone Havens/Industrie Delfzijl, die voldoende ruimte biedt aan zowel wonen als werken. Over de verdeling van de kosten van de nieuwe geluidszone hebben de betrokken partijen een akkoord gesloten. Groningen Seaports voorziet € 1 per uitgegeven m² in Delfzijl vanaf 2010. Naar verwachting zal in 2019 geen onttrekking plaatsvinden ten laste van deze voorziening. In de komende 5 jaren zal naar verwachting € 220.000 worden aangewend ten laste van deze voorziening.

4. Voorziening Jubileum personeel

Bedragen x € 1.000

Stand 31-12-2017	59
Mutaties in 2018:	
Toevoeging	12
Onttrekking	-13
Stand 31-12-2018	58

Deze voorziening is gevormd in verband met de betaling van een jubileumuitkering bij een dienstverband van 12,5, 25 of 40 jaar. In 2018 is een bedrag van € 13.000 onttrokken aan de voorziening jubileum personeel in verband met betaling van jubileumuitkeringen. In 2019 zal naar verwachting € 6.000 worden aangewend voor jubilea-uitkering en in de komende 5 jaren zal naar verwachting € 21.000 worden aangewend ten laste van deze voorziening.

5. Voorziening Personele regelingen

Bedragen x € 1.000

Stand 31-12-2017	328
Mutaties in 2018:	
Toevoeging	869
Onttrekking	-53
Stand 31-12-2018	1.144

Deze voorziening is gevormd in verband met verplichtingen aan personeel in het kader van uittreden wegens ziekte, toekomstige bijdragen in reïntegratietrajecten tweede spoor en overige uitgestelde beloningen. Naar verwachting heeft € 924.000 van de voorziening personele regelingen betrekking op een looptijd korter dan een jaar, € 80.000 heeft betrekking op de periode tot 5 jaar. Het resterende deel is langlopend.

6. Voorziening sanering terreinen

		Bedragen x € 1.000
Stand 31-12-2017		3.700
Mutaties in 2018:		
Toevoeging	0	
Onttrekking	0	
Stand 31-12-2018		3.700

In 2017 is een voorziening gevormd voor het saneren van terreinen die onder het beheer van Groningen Seaports vallen. De voorziening is onder andere gevormd in verband met een dreigende discontinuïteit van gebruikers van terreinen. Op de terreinen zijn afvalstoffen opgeslagen welke verwijderd dienen te worden. Deze verplichting zal na faillissement van een gebruiker van een terrein bij Groningen Seaports komen te liggen. Naar verwachting zal de gehele voorziening in 2019 worden aangewend.

De omvang van de voorziening is bepaald door de beste schatting van de kosten die noodzakelijk zijn om saneringen uit te voeren, welke afhankelijk zijn van bepaalde ingeschatte parameters. Deze parameters omvatten onder meer de hoeveelheid af te voeren afvalstoffen en de hiermee gepaard gaande verwerkingskosten en transportkosten, alsmede de mate van verontreiniging van de grond en grondwater. Deze parameters kunnen in werkelijkheid in belangrijke mate afwijken van de schatting. Om deze reden kunnen de kosten in werkelijkheid in positieve of in negatieve zin substantieel afwijken van de opgenomen voorziening.

7. Langlopende schulden

						Bedragen x € 1.000
Omschrijving	31-12-2017	Opname	Aflossing	Aflossings- verplichting	31-12-2018	
Schulden aan kredietinstellingen	198.850	0	0	1.250	197.600	
Schulden aan verbonden partijen	22.006	0	0	0	22.006	
Totaal Langlopende schulden	220.856	0	0	1.250	219.606	

Schulden aan kredietinstellingen

De schulden aan kredietinstellingen bestaat uit Vaste geldleningen, Roll-over leningen en een Lening projectspecifiek.

Vaste geldleningen

De vaste geldleningen bestaan uit twee leningen van respectievelijk € 35 miljoen (rente 0,3%) en € 50 miljoen (rente 0,69%). De looptijd van de leningen is respectievelijk vier jaar en zeven jaar. De lening van € 35 miljoen wordt geheel afgelost op 17 februari 2020. De lening van € 50 miljoen wordt afgelost op 16 februari 2023. De GR Havenschap Groningen Seaports staat 100% borg voor de terugbetaling van deze lening.

Roll-over leningen

De roll-over leningen bestaan uit twee leningen van elk € 50 miljoen. De looptijd van de leningen is respectievelijk tien jaar en twaalf jaar. De rente over de 10-jaars lening bedraagt de 3-maands euribor met een opslag van 56 basispunten. De rente over de 12 jaars lening bedraagt de 3-maands euribor met een opslag van 60 basispunten. De 10-jaars lening wordt geheel afgelost op 2 januari 2026. De 12-jaars lening wordt geheel afgelost op 3 januari 2028. De GR Havenschap Groningen Seaports staat 100% borg voor de terugbetaling van deze leningen.

Lening projectspecifiek

De projectspecifieke lening betreft een lening welke is aangetrokken ten behoeve van de aanleg van openbare industriële infrastructuur. De looptijd van de lening is twaalf jaar, de rente gedurende deze periode bedraagt 3,9%. De lening wordt in twaalf jaar afgelost, bovendien kan jaarlijks 5% van de hoofdsom boetevrij worden afgelost. In 2019 zal € 1,25 miljoen worden afgelost. Zekerheid is gesteld vanuit verpanding van huidige en

toekomstige opbrengsten uit hoofde van gesloten huurcontracten tussen Groningen Seaports nv enerzijds en de gebruikers van de openbare industriële infrastructuur anderzijds.

Schulden aan verbonden partijen

De schulden aan verbonden partijen betreft een lening bij de Gemeenschappelijke Regeling Havenschap Groningen Seaports (GR).

Groningen Seaports is niet verplicht om af te lossen op de hoofdsom van de lening gedurende de looptijd. Wel is Groningen Seaports bevoegd om jaarlijks 5% af te lossen op de hoofdsom. Voor 2019 is niet uitgegaan van een aflossing op de hoofdsom. De lening is aangegaan per 1-1-2013 en heeft geen einddatum. De verkregen langlopende lening is direct opeisbaar indien:

- Groningen Seaports tekort schiet in enige betalingsverplichting jegens de GR en/of
- de overige schulden direct opeisbaar zijn en Groningen Seaports hierbij in verzuim is en/of
- Groningen Seaports zonder voorafgaande toestemming van de GR partij is of zal zijn bij een fusie of splitsing en/of
- Groningen Seaports als rechtspersoon wordt ontbonden, nietig wordt verklaard, in staat van faillissement is verklaard dan wel voorlopige surseance van betaling wordt verleend en/of
- de dienstverleningsovereenkomst /erfpachten tussen de GR en de nv eindigen.

Groningen Seaports heeft ter nakoming van haar verplichtingen uit hoofde van de verkregen langlopende lening geen zekerheden verstrekt aan de GR. Over de hoofdsom is een jaarlijkse rente van 3% verschuldigd.

8. Kortlopende schulden

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	31-12-2018	31-12-2017
1. Schulden aan leveranciers	4.521	5.706
2. Te betalen vennootschapsbelasting	3.155	2.703
3. Belastingen/premies sociale verzekeringen	412	385
4. Pensioenpremies	102	94
5. Overige schulden	769	754
6. Aflossingsverplichting langlopende leningen	1.250	1.200
7. Overlopende passiva	7.485	7.127
8. Bankkrediet	72.500	60.900
Totaal Kortlopende schulden	90.194	78.869

1. De post 'Schulden aan leveranciers' bestaat uit te betalen bedragen aan crediteuren.
2. Met ingang van 1 januari 2017 is Groningen Seaports belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting. Een uitgebreide toelichting ter zake is opgenomen onder de "Grondslagen voor de resultaatbepaling" onder de kop "Vennootschapsbelasting". Hier is uiteengezet dat voor de bepaling van de belastingen over het resultaat is uitgegaan van het huidige geldende tarief van 25 procent over het resultaat voor belastingen, rekening houdend met hierin begrepen permanent vrijgestelde bedragen. De aldus berekende verschuldigde vennootschapsbelasting bedraagt voor 2017 € 2.703.000 en voor 2018 € 452.000 en is opgenomen als kortlopende schuld in de jaarrekening. "
3. De schuld 'Belastingen en premies sociale verzekeringen' betreft de nog te betalen aanslag loonheffing over de maand december 2018.
4. De schuld 'Pensioenpremies' betreft de nog te betalen pensioenpremies over de maand december 2018.
- 5 De post 'Overige schulden' betreft de reservering voor het vakantiegeld en het restant verlofuren van medewerkers van Groningen Seaports.
6. Dit betreft de aflossing op de langlopende lening welke in 2019 zal plaatsvinden.
7. De post 'Overlopende passiva' betreft facturen die in 2019 binnen zijn gekomen maar betrekking hebben op 2018. Het betreft voor een groot deel rentelasten die Groningen Seaports betaald aan de GR Havenschap Groningen Seaports. Verder betreft het ontvangen vooruitbetalingen, het gaat hierbij om facturen welke in 2018 zijn uitgegaan maar betrekking hebben op 2019.
8. Vanaf 16 februari 2016 heeft Groningen Seaports het grootste deel van de benodigde externe financiering middels langlopende leningen vastgelegd onder volledige borgstelling van de GR Havenschap Groningen Seaports. Ook het bankkrediet (kasgeldleningen) vallen onder deze volledige borgstelling. De huidige kasgeldleningen zijn onder andere aangetrokken ten behoeve van de financiering van de bijstortingsverplichting (€ 38.000.000) voor de CSA in verband met de negatieve waarde van het derivaat.

G. Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

Hieronder worden de niet in de balans opgenomen belangrijke financiële rechten en verplichtingen vermeld waaraan Groningen Seaports voor toekomstige jaren is verbonden.

- Groningen Seaports heeft contractuele verplichtingen inzake leaseauto's. Voor de leaseauto's zijn contracten aangegaan met een gemiddelde looptijd van 60 maanden. De jaarlijkse verplichting bedraagt gemiddeld € 325.000.
- De lopende verplichtingen uit 2018 op projecten in uitvoering bedraagt € 2,1 miljoen.
- Op een aantal locaties in ons beheersgebied is bodemverontreiniging aangetroffen. Deze gronden worden gesaneerd en tegenpartijen zijn aansprakelijk gesteld. Sanering van gronden die in erfpacht zijn uitgegeven is een verantwoordelijkheid van de erfpachter. In geval van faillissement bestaat het risico dat de verplichting voor sanering van de gronden bij Groningen Seaports komt te liggen. In 2017 is voor één terrein binnen het beheersgebied een voorziening getroffen voor sanering in verband met een dreigende discontinuïteit van een huurder.
- In februari 2014 is met een bedrijf dat windturbines heeft geplaatst een opstalovereenkomst getekend. In deze overeenkomst is vastgelegd dat indien Groningen Seaports het betreffende terrein voor andere doeleinden wenst te gebruiken, zij verplicht is tot het betalen van een schadebedrag van maximaal € 8,5 miljoen. Deze verplichting loopt in 14 jaar lineair af tot € 0.
- In 2017 is een koopoptie overeengekomen met een gevestigd bedrijf in de haven waarbij dit bedrijf het recht heeft ruim 23 hectare tegen een overeengekomen (geïndexeerde) prijs te kopen. Dit bedrijf kan deze koopoptie op elk moment vanaf 1 januari 2018 tot uiterlijk 31 december 2026 uitoefenen, waarbij Groningen Seaports verplicht is de grond te leveren.
- In 2018 is een verkoopovereenkomst gesloten waarin dit bedrijf het recht heeft om de grond te verkopen aan Groningen Seaports, of aan derden, indien dit bedrijf er niet in slaagt een project te verwerven in een specifieke sector. Groningen Seaports is verplicht de grond terug te kopen indien aan de gestelde voorwaarde is voldaan.

Financiële lease - Groningen Seaports als lessee

Groningen Seaports heeft bij de verzelfstandiging als lessee de terreinen in het beheersgebied in erfpacht gekregen (financiële leasecontracten) van de Gemeenschappelijke Regeling Havenschap Groningen Seaports. De toekomstige minimale leasebetalingen bedragen nihil. Deze gronden zijn voor onbepaalde tijd in erfpacht gegeven aan Groningen Seaports, tegen een jaarlijkse erfpachtcanon van nihil waarbij het economisch eigendom bij Groningen Seaports ligt. De Gemeenschappelijke Regeling Havenschap Groningen Seaports bezit derhalve het juridische eigendom.

Indien Groningen Seaports grond verkoopt dient eerst het bloot-eigendom van de Gemeenschappelijke Regeling Havenschap Groningen Seaports aan Groningen Seaports te worden geleverd. Vervolgens kan Groningen Seaports de volle eigendom aan de nieuwe eigenaar leveren. De erfpacht van deze grond gaat door vermenging teniet op het moment dat Groningen Seaports het bloot-eigendom van de Gemeenschappelijke Regeling Havenschap Groningen Seaports geleverd krijgt.

Operationele lease – Groningen Seaports als lessor

Groningen Seaports heeft als lessor operationele leasecontracten voor erfpachtgronden afgesloten. Voor een verloopoverzicht van de in erfpacht uitgegeven gronden wordt verwezen naar de toelichting op de materiële vaste activa.

De toekomstige minimale leasebetalingen (erfpachtcanon) van deze contracten (niet tussentijds opzegbaar) zijn als volgt te specificeren:

Bedragen x € 1.000

2018		
Periode < 1 jaar	€	12.635
1 jaar <= periode <= 5 jaar	€	39.550
Periode > 5 jaar	€	858.173

De aangegane erfpachtcontracten (leaseovereenkomsten) betreffen overeenkomsten met een variabele looptijd. De looptijden hangen sterk af van de specifieke wensen van de klant en variëren van enkele jaren tot meer dan 100 jaar. Jaarlijks worden leasebetalingen ontvangen waarvan de erfpachtcanon in de contracten vastliggen. De gemiddelde resterende looptijd van de leasecontracten per balansdatum is tot 2059, waarvan de lengte sterk verschilt per contract.

Financiële instrumenten

De in deze toelichting opgenomen gegevens verschaffen informatie die behulpzaam is bij het schatten van de omvang van risico's die verbonden zijn aan zowel de in de balans opgenomen als de niet in de balans opgenomen financiële instrumenten. De actuele waarde wijkt niet significant af van de boekwaarde.

Groningen Seaports heeft een derivaat (renteswap), om het renterisico af te dekken dat ontstaat uit de financieringsactiviteiten van de vennootschap. Het beleid van de vennootschap is om niet te handelen in financiële instrumenten voor speculatieve doeleinden. De belangrijkste risico's uit hoofde van de financiële instrumenten van Groningen Seaports zijn het kredietrisico, het liquiditeitsrisico, het kasstroomrisico, het valutarisico en het renterisico.

Kredietrisico

Groningen Seaports handelt enkel met kredietwaardige partijen en heeft procedures opgesteld om de kredietwaardigheid te bepalen. Tevens heeft Groningen Seaports richtlijnen opgesteld om de omvang van het kredietrisico bij elke financiële instelling en debiteur te beperken.

Bovendien bewaakt Groningen Seaports voortdurend haar vorderingen en hanteert de vennootschap een strikte aanmaningsprocedure. Door de bovenstaande maatregelen is het resterende kredietrisico voor Groningen Seaports minimaal. Het maximale kredietrisico aangaande vorderingen, liquide middelen en niet in de balans opgenomen financiële activa is weergegeven onder de desbetreffende toelichtingen. Het maximale kredietrisico aangaande derivaten is weergegeven onder de toelichting op de hedges. Binnen de vennootschap zijn geen belangrijke concentraties van kredietrisico.

Liquiditeitsrisico

Periodiek worden liquiditeitsbegrotingen opgesteld en door tussentijdse monitoring en eventuele bijsturing worden liquiditeitsrisico's beheerst. In de liquiditeitsbegrotingen wordt rekening gehouden met beperkte beschikbaarheid van liquide middelen waaronder bankgaranties en margin calls (uit hoofde van een afgesloten Credit Support Annex) met betrekking tot afgesloten derivaten. Voor een toelichting van de liquiditeitsrisico's van de renteswaps wordt verwezen naar de toelichting op de renteswaps.

Reële waarde

De reële waarde van de financiële instrumenten is bepaald met behulp van beschikbare marktinformatie en schattingsmethoden. De reële waarde van de renteswaps is bepaald door een contante waardeberekening met als disconteringsvoet de 3-maands Euribor, die op 31 december 2018 gelijk is aan -0,309%.

Rente- en kasstroomrisico

Renterisico is het risico dat de reële waarde van toekomstige kasstromen van een financieel instrument fluctueert als gevolg van wijzigingen in marktrentetarieven. Het door Groningen Seaports gelopen risico wegens fluctuaties in de marktrentes heeft voornamelijk betrekking op de te betalen rente over de toekomstige nog op te nemen kasgeldleningen.

Groningen Seaports beheerst haar renterisico door een evenwichtig portfolio van vast en variabel rentende leningen aan te houden. In 2016 is een groot gedeelte van de variabele rentende leningen omgezet naar vast rentende leningen. De vennootschap heeft zich ten doel gesteld een deel van haar opgenomen leningen tegen vaste rentetarieven aan te houden. Hiertoe heeft Groningen Seaports een renteswap afgesloten waarvan ultimo 2018 nog één actief is. De renteswap is afgesloten bij ABN AMRO en heeft als einddatum 1 januari 2042 met een tussentijdse opzegging. De te betalen rente is gesteld op 3,575% en wordt via de winst- en verliesrekening worden verwerkt.

Groningen Seaports heeft de komende jaren het renterisico voor gemiddelde 63% afgedekt middels vaste leningen en een renteswap. Dit betekent dat over ongeveer 37% van het rentedragend vreemd vermogen de marktrente (3-maands Euribor) moet worden betaald. Wanneer deze rente stijgt, zullen de rentelasten van Groningen Seaports toenemen en indien de marktrente daalt zullen de rentelasten van Groningen Seaports afnemen.

Hedges

Op de renteswap wordt kostprijshedge-accounting toegepast.

Renteswap

Per 31 december 2018 heeft Groningen Seaports een rente instrument uitstaan met een marktwaarde van - € 48,88 miljoen en een boekwaarde van € 0. Deze is ingegaan op 2 januari 2014 en heeft een resterende looptijd van 23 jaar.

Code	Type	Afgedekt	Te betalen	Te ontvangen	31-12-2018	31-12-2017
ABN1	IRS	€ 100.000.000	3,575%	3-mnd-Euribor	€ 48.881.901-	€ 48.093.937-

Het rente instrument dient ter dekking van het renterisico dat Groningen Seaports loopt over de kasgeldleningen waarvoor een variabele rente wordt betaald. De te betalen rente hangt af van de marktrente (Euribor) op het moment van opname en de voor Groningen Seaports geldende kredietopslag. Deze kasgeldleningen hebben een gemiddelde looptijd van één maand.

In het financieel meerjarenplan 2019–2042 van Groningen Seaports, welke is vastgesteld door de directie, is de toekomstige hoogte van de benodigde kasgeldleningen bepaald. Hierin zijn, mede op basis van de ervaringen van Groningen Seaports in de afgelopen jaren, aannames gemaakt over de verwachte opbrengsten, kosten en investeringen. De in het financieel meerjarenplan begrepen investeringen, welke bepalend zijn voor de

toekomstige vreemd vermogensbehoefte, betreffen voornamelijk geaccordeerde projecten (projecten welke in de komende jaren zeker zullen worden uitgevoerd) en reguliere vervangingsinvesteringen. Toegevoegd zijn de niet-reguliere vervangingsinvesteringen. De daaruit voortvloeiende verwachte vreemd vermogen vermogensbehoefte overstijgt de hoogte van het derivaat gedurende de gehele looptijd van het derivaat waarmee het derivaat is gehedged.

Credit Support Annex ABN-1 (margin calls)

Vanaf het moment dat de reële waarde van rente instrument ABN-1 meer dan € 7,5 miljoen negatief is, kan de contractpartij zekerheden vereisen via zogenaamde 'margin calls'. Dit kan ontstaan als de variabele rente lager is dan de vaste rente van 3,575%. Wanneer de variabele rente, gebaseerd op de 3-maands Euribor gaat dalen, moet er weer worden bijgestort. Middels het aantrekken van vreemd vermogen heeft Groningen Seaports naar verwachting voldoende liquide middelen beschikbaar om deze margin calls te kunnen betalen. Op grond van de overeenkomst met ABN AMRO wordt bij beëindiging van het rente instrument de marktwaarde verrekend. Op grond van de afgesloten Credit Support Annex is per ultimo 2018 € 38,01 miljoen als borg gestort bij ABN AMRO, dit is gebaseerd op de waarde per ultimo september 2018. Begin januari 2019 is op basis van de waarde per ultimo 2018 € 3,38 miljoen aan ABN AMRO als borg gestort.

H. Toelichting op de winst-en-verliesrekening

In het navolgende overzicht worden de verschillen tussen de gerealiseerde kosten en opbrengsten over het boekjaar 2018 vergeleken met de gerealiseerde kosten en opbrengsten over het boekjaar 2017.

Bedrijfsopbrengsten

In het navolgende overzicht worden de verschillen tussen de gerealiseerde opbrengsten over het boekjaar 2018 vergeleken met de gerealiseerde opbrengsten over het boekjaar 2017.

10. Netto omzet

	Bedragen x € 1.000	
Omschrijving	2018	2017
Scheepvaart	8.439	9.673
Scheepvaartgerelateerd	1.513	1.418
Terreinen core business	13.761	13.555
Terreinen non-core business	8.458	7.651
Opbrengsten grondverkopen	8.962	13.253
Totaal Netto Omzet	41.133	45.548

Scheepvaart

	Bedragen x € 1.000	
Omschrijving	2018	2017
Zeeschepen		
Delfzijl	2.543	1.324
Eemshaven	4.163	6.722
Totaal zeeschepen	6.706	8.046
Binnenschepen		
Delfzijl	424	453
Eemshaven	171	159
Totaal binnenschepen	594	613
Ligplaatsgelden		
Delfzijl	111	92
Eemshaven	1.027	923
Totaal ligplaatsgelden	1.138	1.014
Totaal scheepvaart	8.439	9.673

Scheepvaartgerelateerd

	Bedragen x € 1.000	
Omschrijving	2018	2017
Kadegelden		
Delfzijl	258	244
Eemshaven	782	772
Totaal kadegelden	1.040	1.016
Steigers/Ligplaatsen		
Steigers/Ligboxen Delfzijl	35	42
Steigers Eemshaven	153	136
Totaal steigers/ligplaatsen	188	177
Retributie wateroppervlak		
Delfzijl	93	92
Eemshaven	-	-
Totaal retributie wateroppervlak	93	92
Opbrengst water en stroom scheepvaart		
Totaal water en stroom leveranties	192	132
Totaal scheepvaartgerelateerd	1.513	1.418

Terreinen core business

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Erfpachtopbrengsten		
Industrieterrein Delfzijl	5.368	5.384
Industrieterrein Eemshaven	7.192	6.921
Totaal erfpachtopbrengsten	12.560	12.304
Tijdelijk verhuur		
Huuropbrengst terrein Delfzijl	773	668
Huuropbrengst terrein Eemshaven	4	213
Totaal tijdelijke verhuur	777	880
Optievergoedingen		
Terrein Delfzijl	-	-
Terrein Eemshaven	292	293
Totaal optievergoedingen	292	293
Vergoeding overslag faciliteiten	132	77
Totaal terreinen core business	13.761	13.555

Terreinen non-core business

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Huur landerijen en opstallen		
Delfzijl	126	126
Eemshaven	15	15
Totaal huur landerijen en opstallen	141	141
Vent- en jachtvergunningen	1	3
Recognities (vergunningen)	15	15
Opbrengsten (nuts)infrastructuur	8.300	7.492
Totaal terreinen non-core business	8.458	7.651

Opbrengsten grondverkopen

Bedragen x € 1.000	
Opbrengsten grondverkopen	13.253
	8.962

De kostprijs van de grondverkopen is opgenomen in de overige kosten onder 'project en transactie'.

11. Overige opbrengsten

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Dienstverlening t.b.v. derden	2.814	2.915
Overige opbrengsten	555	240
Totaal overige opbrengsten	3.369	3.155

Het grootste deel van de opbrengst vanuit werkzaamheden/dienstverlening ten behoeve van derden bestaat uit de dienstenvergoeding (2018: € 2,573 miljoen) welke door GR Havenschap Groningen Seaports betaald wordt aan Groningen Seaports voor het uitvoeren van de publieke taken.

De overige opbrengsten vallen in 2018 ruim hoger uit als gevolg van een ontvangen vergoeding van de NAM in verband met kosten en monitoring van schade als gevolg van aardbevingen.

Bedrijfslasten

In het navolgende overzicht worden de verschillen tussen de gerealiseerde kosten over het boekjaar 2018 vergeleken met de gerealiseerde kosten over het boekjaar 2017.

12. Salarissen en sociale lasten

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Salarissen	7.739	7.094
Sociale lasten	1.729	1.598
Totaal Salarissen en sociale lasten	9.467	8.691

Salarissen

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Salarissen	5.845	5.597
Secundaire kosten personeel	1.481	777
Externe loonkosten	414	720
Totaal Salarissen	7.739	7.094

Sociale lasten

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Pensioenlasten	913	835
Overige sociale lasten	816	763
Totaal Sociale lasten	1.729	1.598

Medewerkers

	2018	2017
Aantal fte (in dienst)	84	81
Ziekteverzuim	4,60%	2,75%

Externe loonkosten

	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Projectmedewerkers	188	268
Ziektevervanging	-	35
Overige personeelskosten derden	620	920
Doorbelaast naar investeringsprojecten	-394	-503
Totaal	414	720

Beloning commissarissen en bestuurders

De bezoldiging van de Raad van Commissarissen (RvC) over 2018 bedraagt € 85.200 (2017: €62.500). In 2017 waren er 4 betaalde RvC-leden, vanaf 2018 zijn er 5 betaalde RvC-leden.

De bezoldiging, inclusief pensioenlasten en sociale lasten, van de bestuurders over 2018 bedraagt € 238.000. Dit betreft de bezoldiging voor de heer C.L. König (CEO) en de heer H.V. Sanders (CFO, vanaf 1-10-2018). In 2017 heeft de vennootschap gebruikgemaakt van de vrijstelling als bedoeld in art. 2:383 lid 3 BW.

Pensioenen

Groningen Seaports heeft de pensioenen ondergebracht bij het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP). Aan het personeel is een pensioen toegezegd op basis van een middelloonregeling. Geen rekening is gehouden met eventuele actuariële risico's die verband houden met de voornoemde pensioenregeling. Omdat er naast de betaling van pensioenpremies geen verplichting bestaat ten aanzien van de pensioenregeling is geen voorziening getroffen. De dekkingsgraad van het ABP bedroeg per 31-12-2018 97%. Wettelijk is bepaald dat de dekkingsgraad 128% dient te zijn en dat de dekkingsgraad niet langer dan 5 jaar onder de 104,2% mag liggen. Groningen Seaports nv heeft geen verplichting tot het doen van aanvullende bijdragen in geval van een tekort bij het ABP, anders dan het voldoen van toekomstig hogere premiebijdragen. Om deze reden worden de op een periode betrekking hebbende premiebijdragen in die periode ten laste van het resultaat gebracht.

13. Afschrijvingen

	Bedragen x € 1.000	
Omschrijving	2018	2017
Infrastructuur	7.843	7.392
Bedrijfsgebouwen	212	211
Overige materiele vaste activa	629	813
Totaal Afschrijvingen	8.684	8.416

14. Overige kosten

	Bedragen x € 1.000	
Omschrijving	2018	2017
Core business	835	1.189
Project en transactie gerelateerde kosten	7.908	3.385
Structurele onderhoudskosten	5.763	5.135
Voorzieningen	530	534
Overige kosten	1.945	3.678
Totaal Overige kosten	16.980	12.853

Core business

	Bedragen x € 1.000	
Omschrijving	2018	2017
Marketing en Public Relations	810	1.122
Ontwikkeling projecten	25	67
Totaal core business	835	1.189

Project en transactie gerelateerde kosten

	Bedragen x € 1.000	
Omschrijving	2018	2017
Projectgerelateerde bijdragen	1.289	1.687
Transactiegerelateerde kosten	6.620	1.698
Totaal project- en transactie	7.908	3.385

De project gerelateerde bijdragen betreft onder andere kosten voor projecten in de voorbereidende fase. Het gaat hierbij onder meer om kosten voor onderzoek naar optimalisering van het gebruik van utiliteiten en sedimentmanagement. Verder bestaan de kosten in 2018 in belangrijke mate uit kosten voor Weiwerd. Vanuit maatschappelijk en landschappelijk oogpunt heeft Groningen Seaports er indertijd voor gekozen om de ernstig verwaarloosde wierde om te zetten in een bedrijvenparkje waarin de oude radiale wierdenstructuur weer zichtbaar is. Hiermee kwam Groningen Seaports tegemoet aan de wensen van de Stichting Behoud Weiwerd en de gemeente Delfzijl om het oude karakter in het landschap te bewaren voor het nageslacht. Doordat is voldaan aan deze maatschappelijke wensen en door het nieuwe bestemmingsplan zijn de commerciële mogelijkheden voor het desbetreffende gebied echter aanzienlijk verminderd.

De transactie gerelateerde kosten betreft met name de kostprijs van de gronden die in het boekjaar zijn verkocht.

Structurele onderhoudskosten

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Baggerkosten	2.902	2.643
Onderhoud infrastructurele werken	1.963	1.808
Beheerskosten	898	684
Totaal structurele onderhoudskosten	5.763	5.135

Voorzieningen

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Voorziening infrastructuur		-6.667
Voorziening bag. Oosterhornkanaal	140	160
Voorziening nazorg slibdepots	340	955
Voorziening geluidsisolatie	50	18
Voorziening r/c Fivelpoort		1.300
Voorziening sanering terreinen		3.700
Totaal voorzieningen	530	-534

In 2018 heeft ten behoeve van toekomstig baggerwerk, kosten voor nazorg slibdepots in Delfzijl en kosten voor geluidsisolatie voor woningen rondom het industriegebied in Delfzijl een dotatie aan de voorziening plaatsgevonden.

Overige kosten

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Huisvestingskosten	428	405
Middelen en materialen	1.221	875
Kantoorkosten	237	253
Administratie en algemene kosten	-200	1.864
Kosten GR Groningen Seaports	259	282
Totaal Overige kosten	1.945	3.678

De Administratie en algemene kosten zijn in 2018 positief uitgevallen als gevolg van een vrijval vanuit de voorziening dubieuze debiteuren. Deze vrijval is met name het gevolg van een betaling door Aldel op een openstaande vordering welke is voorzien, uit de periode van voor de herstart van Aldel.

Onder de administratie en algemene kosten is € 121.000 aan accountantskosten verantwoord, op basis van het stelsel van baten en lasten. De accountantskosten kunnen als volgt worden verbijzonderd:

Kosten Accountant

	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Onderzoek van de jaarrekening	115	133
Adviesdiensten op fiscaal terrein	6	4
Totaal	121	137

De 'Kosten GR Groningen Seaports' bestaan uit rente deelnemers 2018, accountantskosten en personele inhuur. In 2015 is besloten dat Groningen Seaports nv deze kosten vanaf het moment van verzelfstandiging draagt.

15. Resultaat deelnemingen

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
RSCG (Groningen Railport)	202	266
Fivelpoort cv	-521	-872
Kosten	0	0
Totaal Resultaat deelnemingen	-319	-606

16. Financiële baten en lasten

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Financiële baten	487	412
Financiële lasten	-7.526	-7.470
Totaal Financiële baten en lasten	-7.039	-7.058

Financiële baten

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Rente diversen	487	412
Totaal Financiële baten	487	412

Financiële lasten

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Rente langlopende leningen	-4.551	-4.430
Rente kasgeldleningen	-402	-416
Rente lening GR	-660	-660
Borgstellingspremie GR	-1.913	-1.963
Totaal Financiële lasten	-7.526	-7.470

Een deel van de betaalde rente is als bouwrente aan een aantal projecten toegerekend en geactiveerd. De toegerekende bouwrente is gebaseerd op het werkelijk betaalde rente en de cumulatieve investering in de projecten. Voor 2018 gaat het om een rentepercentage van 2,81% waarbij € 112.000 is geboekt als bouwrente. De overige betaalde rente is ten laste gebracht van het resultaat. De borgstellingspremie heeft betrekking op de aan Gemeenschappelijke Regeling Havenschap Groningen Seaports (GR) betaalde vergoeding voor de verkregen borgstelling voor de financiering op basis van de afgesloten borgstellingsovereenkomst tussen de GR en Groningen Seaports nv.

17. Belastingen

Omschrijving	Bedragen x € 1.000	
	2018	2017
Vennootschapsbelasting	452	2.703
Totaal Belastingen	452	2.703

Met ingang van 1 januari 2017 is Groningen Seaports belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting. Een uitgebreide toelichting ter zake is opgenomen onder de "Grondslagen voor de resultaatbepaling" onder de kop "Vennootschapsbelasting". Hier is uiteengezet dat voor de bepaling van de belastingen over het resultaat is uitgegaan van het huidige geldende tarief van 25 procent over het resultaat voor belastingen ad € 2.010.000, rekening houdend met hierin begrepen permanent vrijgestelde bedragen ad € 202.000. De aldus berekende verschuldigde vennootschapsbelasting bedraagt € 452.000.

I. Gebeurtenissen na balansdatum

Na 31 december 2018 hebben zich geen gebeurtenissen voorgedaan welke belangrijke financiële gevolgen hebben voor Groningen Seaports:

J. Ondertekening van de jaarrekening

Delfzijl, 7 februari 2019

Directie:

De heer C.L. König
CEO

De heer H.V. Sanders
CFO

Raad van commissarissen:

De heer L.C. Bruggeman

De heer H. Roose

De heer J.J. Atsma

Mevrouw D. Meijer

Mevrouw J. Schiphorst

Deel 3: OVERIGE GEGEVENS

A. Statutaire winstbestemmingsregeling

De winstbestemming vindt plaats overeenkomstig artikel 26 van de statuten. Daarin is bepaald dat het resultaat ter beschikking staat van de algemene vergadering.

B. Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de aandeelhouder en de raad van commissarissen van Groningen Seaports N.V.

Verklaring over de in de jaarstukken opgenomen jaarrekening 2018

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2018 van Groningen Seaports N.V. te Delfzijl gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in de jaarstukken opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Groningen Seaports N.V. op 31 december 2018 en van het resultaat over 2018 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

De jaarrekening bestaat uit:

- ▶ de balans per 31 december 2018;
- ▶ de winst-en-verliesrekening over 2018;
- ▶ het overzicht van het totaalresultaat over 2018;
- ▶ het kasstroomoverzicht over 2018;
- ▶ de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Groningen Seaports N.V. zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Verklaring over de in de jaarstukken opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat de jaarstukken andere informatie, die bestaat uit:

- ▶ het bestuursverslag, bestaande uit:
  - ▶ voorwoord directie;
  - ▶ scope van het jaarverslag (leeswijzer);
  - ▶ hoofdstuk 1 tot en met 5;
  - ▶ het verslag van de raad van commissarissen Groningen Seaports N.V. 2018;
- ▶ de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

De directie is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van de directie en de raad van commissarissen voor de jaarrekening

De directie is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is de directie verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die de directie noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet de directie afwegen of de onderneming in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet de directie de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij de directie het voornemen heeft om de vennootschap te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. De directie moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van commissarissen is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de vennootschap.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door de directie en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door de directie gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de raad van commissarissen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan de raad van commissarissen dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met de raad over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Groningen, 11 februari 2019

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. drs. B.W. Littel RA

GRONINGEN SEAPORTS